

Het modern parochiearchief in het Land van Aalst doorgelicht

Geert Van Bockstaele

<https://doi.org/10.6084/m9.figshare.22704415.v1>

Het LAND van AALST
EXTRA - 3

Het modern parochiearchief in het Land van Aalst doorgelicht

Met vooraf de wetgeving en bisschoppelijke richtlijnen

Geert Van Bockstaele

2023

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
Archiefwetten, bisschoppelijke decreten, richtlijnen	10
Afbakening.....	20
Chronologische.....	20
Inhoudelijke.....	21
Geografische.....	22
Bewaarplaats	23
Analyse van het kerkarchief	25
DEEL I ARCHIEVEN VAN DE KERKFABRIEK	26
Notulen van de vergaderingen van de kerkraad.....	26
Dienstpersoneel	27
Beheer van de onroerende en roerende goederen.	27
De kerk en pastorie	27
Gronden en huizen	40
Fundaties, legaten en testamenten	42
Financieel beheer	44
DEEL II ARCHIEF VAN DE PASTOOR	45
DEEL III ANDERE PAROCHIALE VERENIGINGEN EN INSTELLINGEN.....	59
DEEL IV DOCUMENTATIE	67
Besluit.....	71
Bijlagen	73
1. Architecten actief in kerken en pastorieën	73
2. Schilderwerken.....	79
3. Glazeniers van nieuwe brandglasramen of restauraties.....	81
4. Roerende stukken (beeldhouwwerk, meubilair, schilderijen)	83
5. Orgelbouwers en restaurateurs, ontwerpers en uitvoerders	87
6. Klockgieters en restaurateurs	90
7. Lijst sociale verenigingen.....	91

Inleiding

Iedereen kan aan de hand van een paar parameters de stille revolutie, die de kerk in Vlaanderen nu meemaakt, in zijn eigen parochie duidelijk merken. Wanneer sloot het vrouwenklooster in je dorp? Sinds wanneer heeft men geen inwonende onderpastoor meer en is die eerst vervangen door een zondagonderpastoor en nadien helemaal uit het kerkelijk landschap verdwenen? Die verschuivingen hadden nog weinig invloed op het beheer van het parochiearchief. Het is pas wanneer meestal een oudere pastoor niet meer vervangen werd en de nabij wonende pastoor van een andere parochie de dienst moest overnemen, dat het gevolgen had voor het archief. De pastorie van de vertrekkende pastoor stond leeg en werd aan leken verhuurd of zonder meer verkocht. Dat is een cruciale fase in het beheer van het archief, dat tot dan in de pastorie lag. Meestal kreeg een lid van de kerkfabriek de opdracht om dat gebouw 'op te kuisen' en toegankelijk te maken voor de nieuwe bewoner. Was dat een pienter iemand die oog voor 'oude' papieren had, dan had men geluk. Het is meermaals gebeurd dat hier de lijdensweg van het archief begon, als men al niet een deel van het archief bij het vuil had geplaatst. Dikwijls ook kreeg het, zonder veel bescherming, onderdak in een parochiezaal, of ging het naar een lokaal iemand die interesse voor het verleden toonde. Gelukkig waren er ook pastoors die de archiefstukken van hun tweede parochie opeisten en ze in hun pastorie onderbrachten.

Voordien was al gebleken dat het parochiearchief in de jaren 60 en 70 van vorige eeuw het zwaar te verduren had gekregen, wanneer de jeugdverenigingen met hun papierslag begonnen. Een welwillende pastoor liet de jongeren maar al te graag binnen om zijn zolder op te kuisen en die pakken oud papier mee te nemen. Een triomferende jeugd, maar een drama voor het archief. Een andere cruciale fase was het vertrek van 'nonkel' pastoor. Familieleden van de pastoor, bijgestaan door vrijwilligers van de parochie, moesten de pastorie eerst grondig kuisen vooraleer er een nieuwe pastoor zijn intrek kon nemen. Dan ook ging opnieuw heel wat belangrijk archief verloren. Zo heb ik in 1986, in mijn vroegere parochie, samen met de nieuwe pastoor, Marc Tant, heel wat oud archief, dat terug ging tot 1522 en dat klaar stond om naar het stort gevoerd te worden, kunnen redden.

Al die feiten, papierslag, vertrek van een pastoor of een parochie zonder inwonende priester, deden mij als historicus nadenken hoe wij aan dat archiefverlies een halt konden toeroepen. Ik vreesde dat we een zelfde scenario zouden krijgen als destijds in 1976 bij de fusie van de gemeenten, waarbij gemeentearchief met open camions naar een centraal depot werd gevoerd en er geruime tijd onbeheerd achterbleef.

Dat was de algemene situatie van het kerkelijk Vlaanderen einde 20ste eeuw. Het probleem stelde zich niet alleen voor het archief, maar nog meer voor andere roerende en onroerende eigendommen van de kerk en kloosters. In 1976 richtten enkele professoren van de KU Leuven KADOC op om het recentere verleden van het Vlaamse katholieke middenveld niet verloren te laten gaan. In 1997 startten de Vlaamse bisdommen samen met de koepel van de religieuzen in Vlaanderen, de Vereniging van Vlaamse Norbertijnenabdijen en de KU Leuven, het CRKC (Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur) op, dat intussen omgevormd is geworden tot PARCUM (Parkabdij Heverlee). Beide instellingen, KADOC en PARCUM, bezitten een cel die zich om de kerkarchieven bekommert en als het ware de eerste lijnverzorgers van parochiearchief zijn (zie verder). Het is in die context dat mijn project moet gesitueerd worden.

Dat project startte in 1997 met de inventarisatie van het modern kerkarchief van Hemelveerdegem (Lierde) en is nu eind 2022 praktisch gerealiseerd. Wat als een vraag van pastoor Lucien Pieters (+) begon om een studie te schrijven over het 16de-eeuws St.-Jansretabel, is uitgegroeid tot een gigantisch werk, waarbij alle kerkarchieven van het bisdom Gent, die door lokale archivariissen nog niet waren geordend, een stevige inventaris kregen. Van de 427 parochies, die het bisdom telt (telde), heb ik samen met enkele lokale medewerkers, maar vooral met mijn broers, Julien en Marc, er 398 geïnventariseerd.¹

Pastoor Pieters wou de terugkeer van het originele retabel vieren met een publicatie. Toen ik hem zei dat ik geen kunsthistoricus ben, wimpelde hij die opmerking af met het argument dat een historicus alleszins meer kon aanbrengen dan wat er tot hiertoe verschenen was. De eerste taak van elke historicus is het verzamelen van bronnen en vooral die welke ter plaatse voorhanden zijn. Groot was mijn ontgoocheling toen ik moest vaststellen dat het kerkarchief

---

¹ Tussendoor vroegen ook kloosterinstellingen en congregaties mij om hun archief te ordenen. Zo kwamen aan bod: de benedictinessenpriorij van Hunnegem te Geraardsbergen (1624 – 2008), de kloosters van de congregatie van Sint-Franciscus te Opbrakel (1819 – 2010) met zijn 34 vestigingen in België en enkele in Afrika, de zusters Bernardinnen van Oudenaarde (1785 – 2010), met acht vestigingen in België en enkele in Rwanda, Burkina Faso en Tsjaad. Bij de doorlichting van de kerkarchieven beperk ik mij evenwel alleen tot de parochiearchieven.

van Hemelveerdegem geen enkele vorm van ordening, laat staan inventarisatie, vertoonde en dat het bovendien verspreid was over drie locaties: in de pastorie (zolder, bureau en kelder), in de sacristie en op het doksaal. Na de publicatie van het boek over het retabel² kon ik in 1999 de inventaris afwerken.³ Pastoor Toon Uytendaele (+) van het nabij gelegen Sint-Martens-Lierde wou dat ik hetzelfde realiseerde met zijn parochiearchief en meteen was de bal aan het rollen. Die beweging zou pas na 25 jaar met het gekende resultaat een einde kennen.

Atelier 1, in het Rijksarchief te Gent, was jarenlang ons werkterrein waar Julien, Marc en ik, het project van de inventarisatie in ideale omstandigheden konden realiseren. Wat overdreven noemde ik dit “het aards paradijs”.

Bij de inventarisatie van de eerste kerkarchieven vroeg ik steeds medewerking van iemand ter plaatse. Die man of vrouw kende immers beter dan ik de lokale situatie. Bovendien hoopte ik dat hij of zij belangstelling zou krijgen voor zijn/haar eigen geschiedenis. Soms viel dat mee,

---

² Geert Van Bockstaele, *Hemelveerdegem, de kerk en het Sint-Jansretabel, ca 1015 tot heden*, Projectgroep Cultuur Lierde, 1998.

³ De inventarissen van de Lierdse parochies verschenen als eerste nummer in de reeks Inventarissen van het Oost-Vlaams Verbond van de Kringen van Geschiedenis: Geert Van Bockstaele, *Inventarissen van de parochiearchieven te Lierde*, 2001.

meestal niet. Uitzonderingen waren in Huise en Oosterzele. Eens twee van mijn broers op pensioen waren en zich spontaan aanboden, was de inventarisatietrein definitief vertrokken.

Eens geïnventariseerd en verpakt worden de meeste parochiearchieven via een contract met het kerkbestuur gedeponeerd in het Rijksarchief te Gent, waar ze gratis kunnen geconsulteerd worden (RAG, archiefdepot met links het kerkarchief van Velzeke).

Vele jaren moesten we ter plaatse werken in al dan niet nog bewoonde pastorieën, in parochiezaaltjes, op zolders of andere locaties. Bij die werking heb ik meer voorbeelden gezien van Arm- dan van Rijk Vlaanderen. Die toestand verbeterde toen er een akkoord kwam tussen het Bisdom Gent en het Rijkarchief. Heel wat kerkarchieven konden na inventarisatie niet meer ter plaatse bewaard worden. Veel pastorieën kregen een andere bestemming en de meeste parochiezen beantwoordden niet aan de meest elementaire voorwaarden om archieven te bergen en te consulteren. In die omstandigheden bleef er maar één oplossing over: deponering in het Rijksarchief te Gent. Kan. Ludo Collin, hoofdarchivaris van het bisdom Gent en wijlen mevrouw Chantal Van Copenholle, toenmalig diensthoofd van het Rijksarchief Gent, kwamen

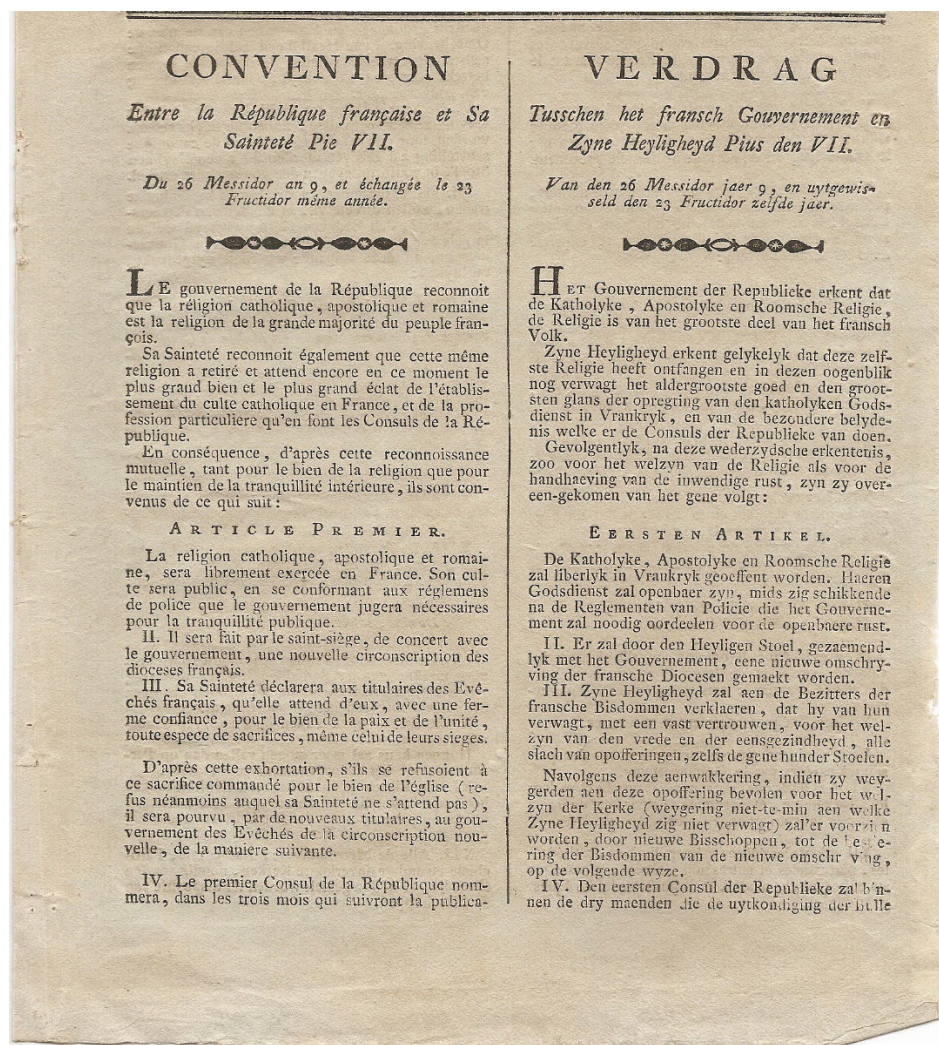

vrij vlug tot een akkoord. Voortaan mochten wij, mijn broers en ik, inventariseren op de 2de verdieping van het Geraard Duivelsteen, de vorige locatie van het Rijksarchief. De ruimten waren nog niet ideaal, maar de steun die we van het personeel kregen, was ongetwijfeld een meerwaarde voor ons werk. Vooral keken we uit naar de verhuizing in het nieuwe archiefgebouw aan de Bagattenstraat. Dat werd gerealiseerd in 2015. Daar kregen we een vaste stek in het 1^e atelier op de 1^e verdieping. Wat een comfort! Wat een luxe! Nog altijd blijf ik dat het aards paradijs noemen. Wij schiftten en schoonden er, inventariseerden en nummerden. Na de nodige controle mailde ik de inventaris naar dr. Joke Verfaillie, die binnen het pakket van haar bevoegdheden ook verantwoordelijk voor de kerkarchieven was. Zij zorgde ervoor dat Tania Fol de inventaris in het circuit van de Rijksarchieven bracht. Wij moesten niet meer instaan voor de verpakking. Dat deden de bedienden van het Rijksarchief o.l.v. Jurgen Cazaux. Het resultaat was dan ook dat wij soms 30 parochiearchieven op één jaar konden inventariseren. Plots kwam evenwel covid-19 binnen geslopen en werd alles on hold gezet. Wij moesten in ons kot blijven. Een rit naar het Rijksarchief was een niet-essentiële verplaatsing en het Rijksarchief was voor ons gesloten. Het zou van midden maart tot midden juni 2020 duren vooraleer we weer onze archiverisactiviteiten konden hernemen en terug onderdak kregen in 'het aards paradijs'. Wij hebben er de volgende twee jaren ons project kunnen afwerken, regelmatig door de corona-perikelen afgeremd.

Meteen wil ik iedereen bedanken die ons hierbij geholpen heeft. Op de eerste plaats de dekens, de pastoors en de leden van de kerkfabrieken, vervolgens ook het uitgebreide team van het personeel van het Rijksarchief te Gent, met vooraan de diensthoofden Thijs Lambrecht en later Paul Drossens, de archivarissen dr. Joke Verfaillie en dr. Annelies Somers, de vele bedienden zoals Jurgen, Tania, Johan, Nena of de tijdelijke werkers van artikel 60 van de Arbeidswet.

Archiefwetten, bisschoppelijke decreten, richtlijnen

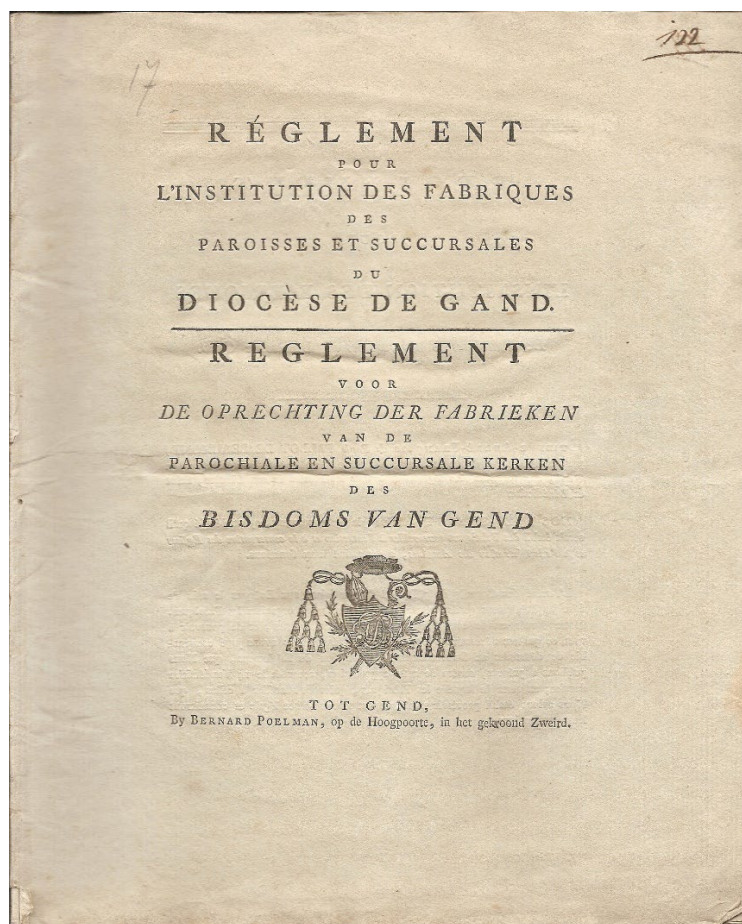
Het beheer van kerkarchieven wordt door een reeks maatregelen omschreven. Een kerkarchief omvat hoofdzakelijk twee groepen documenten: die van de kerkfabriek en die van de pastoor. Occasioneel vindt men er stukken van de VZW'S van de parochiale- of decanale werken, onderwijsinstellingen en sociale verenigingen. Alleen de eerste groep (kerkfabriek) is een officiële instelling en dus onderworpen aan de archiefwetten. De andere situeren zich in de privaatrechterlijke sfeer.

Tekst van het Concordaat, in 1801 gesloten tussen Napoleon en paus Pius VII, die o.m. de vrijheid van godsdienst vastlegde en de bisdommen oprichtte. Het bisdom Gent omvatte toen het departement van de Schelde en de Leie.

- Het Concordaat tussen Napoleon en paus Pius VII van 1801, samen met de aansluitende Organieke artikels van 1802 leveren de eerste wettelijke teksten die de instelling van een modern kerkbestuur omschrijven. Daarin wordt de oprichting voorzien van fabrieken om te waken over de instandhouding van gebouwen en beheer van aalmoezen.
- Nog voor de Franse wetgever die oprichting in een wettekst had gegoten, had de Gentse bisschop, Mgr. Stefanus Fallot de Beaumont, al op 19 november 1803 (27 Brumaire, jaar XII)

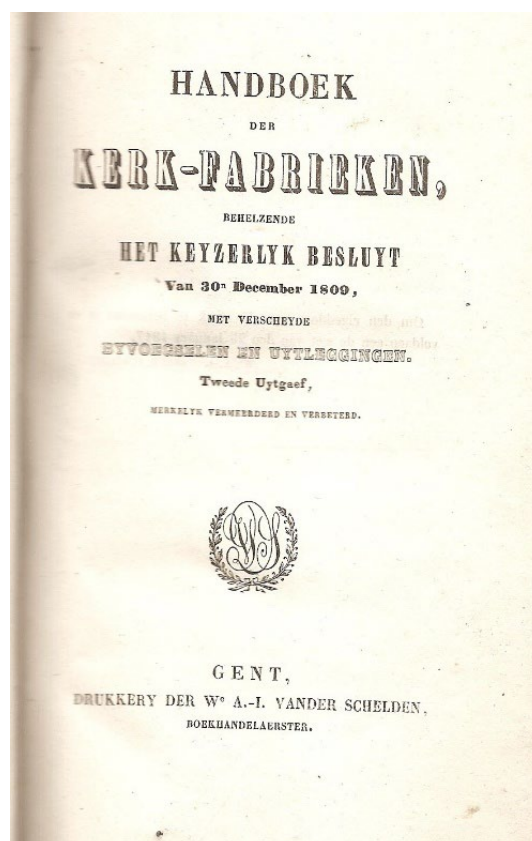
een reglement uitgevaardigd voor de werking van de kerkfabrieken. In een aanvullend artikel 4 bepaalde hij dat de kerkfabriek twee registers moest aanleggen: één voor de verslagen van haar vergaderingen en één voor de rekeningen.

Twee jaar na het ondertekening van het Concordaat maakte de Gentse bisschop Stephanus Fallot de Beaumont, al een reglement op voor de werking van de kerkfabriek, nov. 1803.

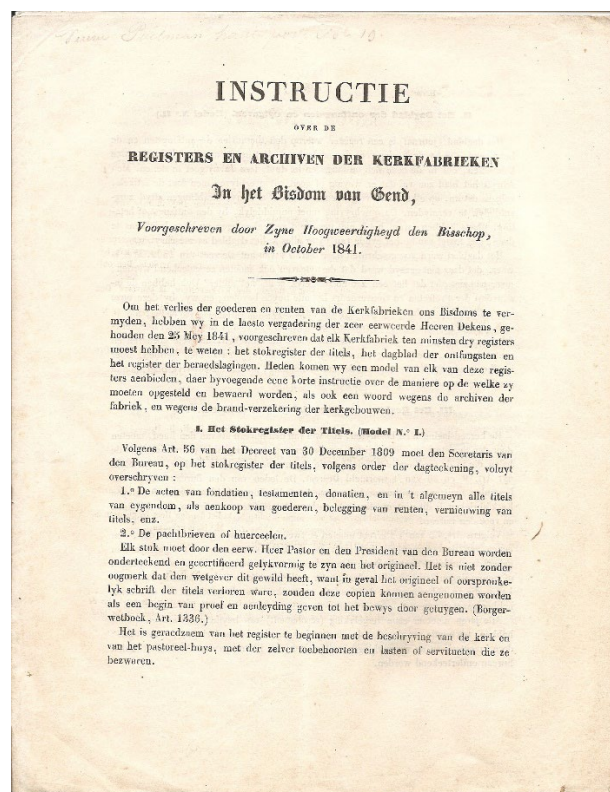

- Zes jaar later, 30 december 1809, verscheen het keizerlijk decreet waarbij de werking van de kerkfabrieken in 114 artikels uitvoerig werd omschreven. Zo bepaalt artikel X dat de kerkraad op de eerste zondag van januari, april, juli en oktober moet samenkomen, na de hoogmis of de vespers, hetzij in de kerk, meestal de sacristie, hetzij in de pastorie. Veel verslagen van de 19de en zelfs van de 20ste eeuw beginnen telkens met de verwijzing naar dit artikel "In navolging van artikel 10 van het keizerlijk decreet...". Het is pas einde 20ste eeuw dat die verwijzing langzamerhand verdwijnt. De Provincie zal overigens tot aan de publicatie van het Vlaamse decreet in 2004/2010 in haar briefwisseling met de kerkfabrieken steeds verwijzen naar dit keizerlijk decreet. Artikels 50, 54 en 55 bepalen ook dat elke kerkfabriek over twee kisten of kasten moet beschikken, die met drie sleutels gesloten worden. In de eerste kist zit het geld en in de andere de algemene documenten, de titels, verslagen enz., waarvan een inventaris moet aangelegd worden. Meteen wordt bevestigd dat het keizerlijk decreet van Napoleon, bijna twee eeuwen lang de werking van de kerkfabriek heeft bepaald.

In 1809 werd een keizerlijk decreet uitgevaardigd dat de werking van de kerkfabriek officieel regelde en tot het begin van de 21e eeuw functioneerde.

- Dat de Gentse bisschoppen meermaals bekommerd waren om het kerkarchief, bevestigt de *“Instructie over de registers en archiven der kerkfabrieken in het bisdom Gent”*, in 25 oktober 1841 uitgevaardigd door Mgr. Ludovicus-Josephus Delebecque. Hierin beklemtoont de bisschop nog eens dat de kerkfabrieken het keizerlijk decreet van 1809 goed moeten toepassen. Zij moeten een stokregister aanleggen waarin alle onroerende goederen in opgenomen zijn, een ‘dagblad der ontvangsten en uitgaven’ en een register van de beraadslagingen. Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan de bewaring van de archieven. Nogmaals eist de bisschop dat die opgeborgen worden in een kist of kast die met drie verschillende sleutels moet gesloten zijn. De kist of kast moet op een droge plaats in de sacristie of raadzaal van de fabriek staan en als opschrift dragen *“Archiven der kerkfabriek”*. Als die kast in de pastorie staat moet die duidelijk gescheiden worden van de meubels van de pastoor. Wie nog geen archiefkast heeft, moet er een doen maken vóór mei 1842.

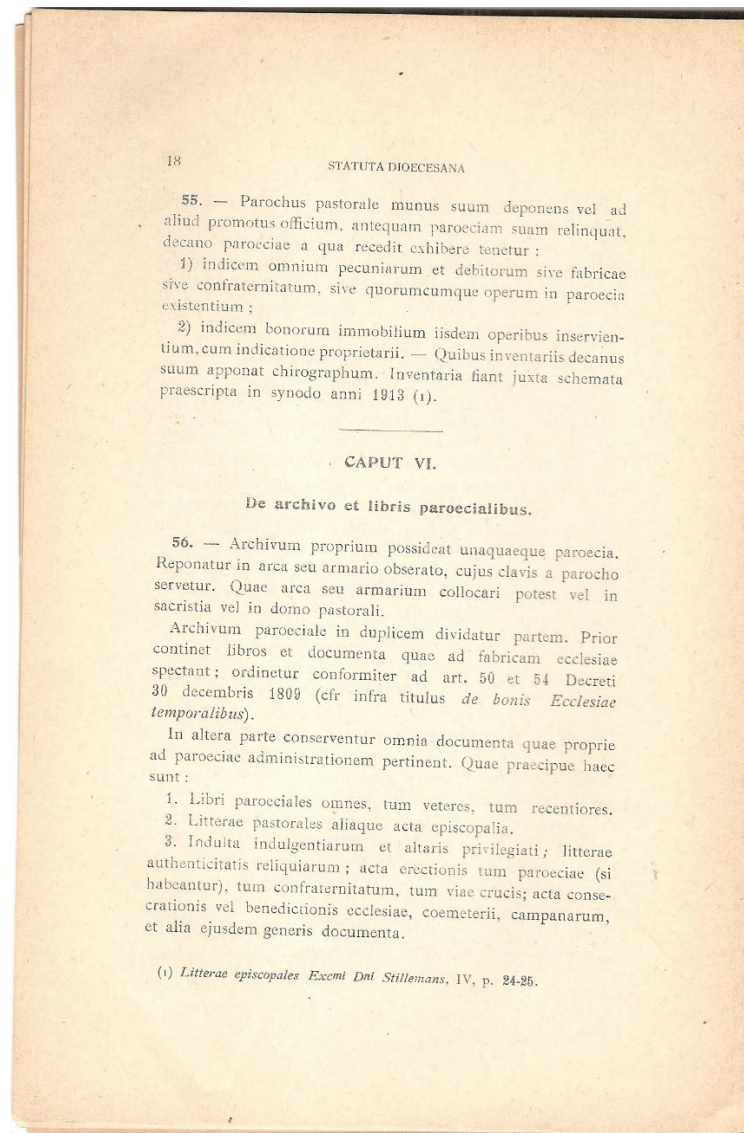
In 1841 vaardigde bisschop Delebecque praktische richtlijnen uit voor het beter functioneren van de kerkfabrieken en vooral het bewaren van de archieven.

De archieven van de pastoor moeten duidelijk afgescheiden zijn van die van de kerkfabriek en als opschrift dragen: "*Archiven der pastorije*". Dat die instructie duidelijk werd opgevolgd, wordt aangetoond door de vele stokregisters en kasboeken die ik vanaf dat jaar heb gevonden. Meestal beginnen die met een versierd titelblad. In de pastorie van Sint-Martens-Lierde en van Semmerzake stond er zo een kast op de zolder, in de linkerzijde zaten de archieven van de kerkfabriek en in de rechterzijde die van de pastoor. In de pastorie van Oosterzele heeft men het anders opgelost. Daar heeft men op de vrij grote zolder, twee kleine kamertjes gemaakt. Die aan de linkerzijde was bestemd voor de archieven van de kerkfabriek en aan de andere zijde van de zolder die voor de archieven van de pastoor. In die ruimtes vond ik dan ook de meeste archieven.

- Zoals de Gentse bisschop in 1841 had beloofd, vaardigde hij twee jaar later een nieuw decreet uit betreffende het opmaken van de begrotingen en rekeningen. Kort nadien, in 1844, gaf hij opdracht aan de pastoors om een *liber memorialis* aan te leggen. Dat deze kronieken van pastoor tot pastoor konden verschillen, hebben we meermaals ervaren. In de statuten van 1847 is de bisschop bekommerd om oude en quasi rondslingerende documenten (*documenta antiqua et quasi erratica*) en eist dat ze naar het Bisdomarchief moeten overgebracht worden. Hiervan heb ik weliswaar geen sporen terug gevonden.
- De wet van 4 maart 1870 had vooral betrekking op de begroting en rekening van de kerkfabriek. Voortaan moest men die in viervoud opstellen: één voor het bisdom, één voor de provincie, één voor de gemeente en één voor de kerkfabriek. Uit de archiefpraktijk is gebleken dat niet elke kerkfabriek die opstuurde. Wel bewaarde men zorgvuldig het eigen exemplaar, dat dan ook het meest voorkomende archiefstuk is. Het was wel opvallend dat vanaf 1870 de kerkfabrieken nieuwe formulieren gebruikten. Die nieuwe wet moet bij veel kerkfabrieken een gevoelige snaar geraakt hebben, want vanuit Rome, waar het Eerste Vaticaans Concilie plaats vond, schrijft Mgr. Bracq op 19 maart 1870 al een brief naar de leden van de kerkfabrieken en drukt hen op het hart om "na alles rijpelijk ... overlegd te hebben, hebben wij goed gevonden...u te laten weten dat gij u aan deze nieuwe ordening van comptabiliteit en controle, gelijk men nu zegt, mocht onderwerpen'. Overigens zal hij in latere brieven dieper ingaan op die wet

en die integraal publiceren.⁴ Hij beklemtoont in datzelfde jaar dat de parochieregisters van doop, huwelijk en overlijden met zorg moeten ingevuld en bewaard worden “*exacte, clare et nitide*”. Ook het *liber memorialis* ligt hem nauw aan het hart. In 1872 omschrijft hij nog eens wat er allemaal in dat register moet staan.⁵

De Gentse bisschoppen bleven zich bekommeren om het kerkarchief, zoals blijkt uit de diocesane statuten van 1939, zij het wel in het Latijn, blijkbaar alleen bestemd voor de pastoor en niet voor de andere leden van de kerkfabriek.

⁴ *Bisschoppelijke mandementen, Mgr. Bracq, 1865 – 1871*, p. 307 – 308, 369 – 376 en 390; idem, 1882 – 1889, p. 46, 3 mei 1883.

⁵ *Mandementen van Mgr. Bracq, 1872 – 1881*, p. 15 en p. 189.

- De bekommernis van het bisdom is ook merkbaar in de statuten die regelmatig aangepast worden. Zo vreest Mgr. Seghers in 1924 dat sommige stukken die tot de kerk behoren en zich in de pastorie bevinden, wel eens zouden beschouwd kunnen worden als zijnde privé-eigendom van de pastoor. In dat geval moet de pastoor een inventaris opmaken zodat er later geen twijfel is wat tot de kerk behoort en wat tot de pastoor behoort. Meermaals heb ik die verwarring moeten ervaren, vooral wanneer een pastoor in zijn pastorie stierf en de familieleden zich gingen 'ontfermen' over wat nonkel pastoor had achtergelaten.
- Nog uitgebreider zijn de statuten van oktober 1939 ten tijde van Mgr. Coppieters. Hij wijdt er een gans hoofdstuk aan "*De archivo et libris paroecialibus*", art. 56 en 57. Voor de archieven van de kerkfabriek verwijst hij zonder meer naar het decreet van 1809. Zeer uitgebreid omschrijft hij in een achttal punten welke parochiearchieven moeten bewaard worden. Voorts vraagt hij dat de pastoor met zorg de parochieregisters van doop, vormsel, huwelijk en overlijden bijhoudt en dat hij ook een *status animarum* aanlegt. Tevens herhaalt hij wat één van zijn voorgangers (Mgr. Bracq) al in 1872 gedaan had en omschrijft nogmaals wat er precies in het *liber memorialis* moet geschreven worden. Tenslotte eist hij dat alle archieven achter slot en grendel moeten zitten. In het laatste hoofdstuk heeft de bisschop het over de tijdelijke goederen van de kerk en verwijst enkele keren naar het kerkelijk recht.⁶
- De archiefwet van 24 juni 1955 en het bijhorend Koninklijk Besluit van 20 december 1957 bepalen onder meer dat kerkfabrieken hun archieven ouder dan 100 jaar of stukken die geen administratieve of juridische waarde hebben, bij een Rijksarchief mogen deponeren.
- Mgr. Calewaert, de opvolger van Mgr. Coppieters, zet de bekommernis omtrent kerkarchieven verder. In 1959 steunt hij de initiatieven van de Rijksarchieven om de kerkarchieven te controleren en om de oudste stukken, meestal uit het ancien régime, naar het Rijksarchief over te brengen. Hij vroeg aan de pastoors om die archivariissen goed te ontvangen zodat zij hun taak naar behoren kunnen vervullen en "hun aanwijzingen voor de bewaring en ordening der bescheiden ten nutte te maken".⁷ In

---

⁶ *Statuta quae in Synodo Dioecessana...Honoratus Josephus Coppieters*, Gent, 1940, p. 18 – 20, art. 56 en 57 en p. 117 – 120, art. 374 – 389.

⁷ *Monita ad clerum*, I, 1964, p. 180 (22 februari 1960), p. 328; *Monita ad clerum*, II, p. 258 – 259 (1969).

aansluiting met dat voorstel sloot de toenmalige Gentse rijksarchivaris, de heer Jan Buntinx in 1962 (?) een akkoord met Mgr. Calewaert om de archieven te inspecteren en eventueel oud archief (van vóór 1796) over te dragen. In zeer veel parochiearchieven vinden we de briefwisseling van die actie terug. Kort na het bezoek van de archivarissen J. Buntinx, C. Wijffels en mevrouw Coppejans ontvingen de parochies een inventaris van de overgebrachte archiefstukken. Niet alle oud archief werd toen afgegeven ofwel omdat de pastoor het zelf niet wist of omdat hij geen interesse toonde voor het ganse opzet. Sommige parochies weigerden zonder meer archief af te staan. Het was dus niet verwonderlijk dat we in heel wat parochies nog vrij veel oud archief terugvonden. Automatisch werd dit archief, niet zonder moeilijke gesprekken met leden van de kerkfabriek, naar het Rijksarchief te Gent overgebracht, waar het aan de goede zorgen van dr. Joke Verfaillie werd toevertrouwd, die het op haar beurt inventariseerde en het dan in het sjabloon van het Rijksarchief liet opnemen.

- Tijdens het episcopaat van Mgr. Van Peteghem verschenen er meerdere richtlijnen omtrent het archiefbeheer. Dikwijls hernam hij de gegevens van de ministeriële of provinciale omzendbrieven of verwees hij naar de statuten van 1940. In 1979 vroeg de bisschop speciale aandacht voor het bijhouden van het *liber memorialis*. Hij smeekte de pastoors “deze voorschriften zorgvuldig na te leven, niet enkel omdat het voorschriften zijn, maar ook uit liefde tot hun parochie en tot informatie van de komende generaties... Tenslotte kunnen de gegevens ... later van gewicht zijn om het eigendomsrecht van de kerkfabriek op bepaalde roerende of onroerende goederen te staven. Zij werden immers opgetekend in *tempore non suspecto*”.⁸ Dat was profetische taal. Meer en meer worden parochies vandaag geconfronteerd met de vraag wie eigenaar is van bvb. de pastorie of van bepaalde gronden. Zijn ze eigendom van de kerkfabriek of de gemeente?
- Andere kerkelijk-wettelijke bepalingen vinden we in de *Codex Juris canonici* of kerkelijk wetboek. In canon 486, 491 en 535 komen teksten aan bod die over het archiefbeheer handelen. Zo schrijft het kerkelijk wetboek onder meer voor “dat elke parochie parochieboeken moet hebben, namelijk een doopregister, een huwelijksregister, een register van de overledenen en andere volgens de voorschriften van de bisschoppenconferentie. De pastoor dient er voor te zorgen dat die boeken nauwkeurig

---

⁸ *Monita ad clerum*, IV, p 313 – 314, 25 april 1979.

bijgehouden en zorgvuldig bewaard worden. In het doopregister dient ook het vormsel aangetekend te worden....ook de oudere parochieboeken dienen zorgvuldig bewaard te worden, volgens de voorschriften van het particulier recht”.⁹

- Op het einde van de 20ste en het begin van de 21ste eeuw is alles in een versnelling gekomen. In 1997 bezorgde het Algemeen Rijksarchief aan alle kerkfabrieken de brochure over richtlijnen en aanbevelingen voor het beheer van kerkarchief.¹⁰ Enkele maanden later gaven vicaris F. Temmerman en L. Collin aanvullende informatie in de hoop dat “dit kerkelijk archief... gered zou mogen worden voor het te laat is”. In een schrijven van maart 1998, gericht aan de kerkfabrieken, drukte het Rijksarchief te Ronse, bij monde van dr. Herman Van Isterdael, een gelijkaardige bekommernis uit. In 2004 werd in de schoot van het in 1997 opgericht Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC, nu PARCUM) het Forum Kerkelijke Archieven Vlaanderen (FoKAV) opgericht. Later werd dat Stuurgroep en Werkgroep kerkarchivarissen genoemd om het uiteindelijk in 2021 ‘Overlegplatform Kerkelijk Documentair Erfgoed’ (OKDE) te noemen. Die archivarissen geven advies, doen aan vorming en publiekswerking en staan iedereen, die met kerkarchieven bezig is, bij. In die groepen vertegenwoordig ik al jaren het bisdom Gent. Enkele jaren geleden hebben wij voor de kerkbesturen een brochure uitgegeven die als een soort handleiding kan dienen voor een goed archiefbeheer.¹¹
- Een laatste wettelijke bepaling vinden we in het Vlaams decreet van 7 mei 2004 / 9 juli 2010 betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten. Door dit decreet zijn heel wat wetten betreffende de kerkfabrieken opgeheven, zo onder meer het Concordaat, het keizerlijk decreet van 1809 en de wet van 1870. Anderzijds zijn er nieuwe elementen bijgekomen zoals de richtlijnen voor de opmaak van een meerjarenplan en de oprichting van een Centraal Kerkbestuur, dat meteen een nieuwe archiefvormer wordt. Wij hebben evenwel die gegevens voorlopig onder het eerste hoofdstuk van het archief van de kerkfabriek geplaatst.

---

⁹ *Wetboek van canoniek recht, Latijns-Nederlandse uitgave...*, Licap, Brussel, 1987, p. 219 – 223, canon 486 en 491 en 245 – 247, canon 535.

¹⁰ W. De Keyzer, A. Minke, M. Van Der Eycken en R. Van Laere, *Richtlijnen en aanbevelingen voor het beheer van het archief van de kerkfabriek en van andere parochiearchieven*, Brussel, Miscelanea achivistica, Studia 96, Brussel, 1997.

¹¹ *Archieven van kerkfabrieken en parochies, Selectielijst*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2016, Archiefbeheersplannen en selectielijsten, 192.

- Ongetwijfeld heeft de modernisering en digitalisering van de administratie een grote invloed uitgeoefend op de archivering van het kerkarchief. De goedkope fotokopieën zijn oorzaak dat een archivaris bij de verwerking van het archief der laatste decennia verdrinkt in de massa papieren. Alle documenten bestaan nu in een meervoud. Soms is er voor elk lid van de kerkraad één exemplaar voorzien. De digitalisering zet er sommige leden van de kerkraad toe aan om nog meer archiefbescheiden te produceren, met tussentijdse financiële rapporten of maandelijks overzichten van de financiële toestand. Aan de hand van al die nieuwe stukken kan ik de graad van informaticakennis van die man of vrouw afleiden. Nieuw is alleszins dat men niet altijd meer over papieren documenten beschikt, maar over allerlei vormen van metalen dragers, meteen een nieuw probleem voor de bewaring van archieven.
- Bij dit alles moet het kerkbestuur rekening houden met de wet op de privacy (van toepassing vanaf juni 1996) en het reprorecht.

Afbakening

Chronologische

Zoals ik in de inleiding schreef, beperk ik mij tot de inventarisatie van het modern kerkarchief. Van wanneer begint het modern archief? Wij hebben als datum *post quem* 1796 genomen omdat dan onze gewesten bij Frankrijk gevoegd werden en dat alle toen bestaande decreten ook bij ons van toepassing waren. Dan ook werden heel wat archiefstukken, zoals de parochieregisters, door de Franse staat aangeslagen en tijdelijk in het 'gemeentehuis' gedeponneerd. Sommige pastoors legden in het geheim nieuwe lijsten, meestal kleine katernen die in de broekzak van de pastoor opgeborgen waren, aan van dopen, huwelijken en overlijdens, die dan na het Concordaat, in de teruggekeerde registers werden ingeschreven. Andere archivariissen namen als start de publicatie van het Concordaat, samen met de Organieke Artikels (1802). Daarin werd bepaald dat er terug vrijheid van godsdienst was en de pastoors onder bepaalde voorwaarden hun ambt konden opnemen. Tevens voorzag men de oprichting van raden van kerkfabrieken.

Sommige archivariissen starten het modern kerkarchief met de oprichting van kerkfabrieken in 1809. Op 30 december van dit jaar verscheen het keizerlijk besluit die de werking regelde van het bestuur van de kerkfabriek. Maar wat doe je dan met de archiefstukken van de periode 1796 – 1809? Beschouw je die als behorend tot het ancien régime? Veel archiefstukken zijn zo nauw met de periode voor 1809 verbonden dat die een wezenlijk deel uitmaken van een nieuwe fase in de geschiedschrijving. Na rijp beraad heb ik beslist om de start van het modern archief te beginnen met de officiële inlijving van onze gewesten bij de Franse staat door de decreten van 1 oktober 1795 en 6 december 1796.

De datum *ante quem* was pragmatisch. De archiefwet van 24 juni 1955 bepaalt onder meer dat archiefbescheiden in het Rijksarchief kunnen gedeponneerd worden. Om praktische redenen dienden deze stukken van vóór 1945 te dateren. Later hanteerde men de norm van 30 jaar oud. Oorspronkelijk was ik zinnens van die datum te respecteren. In de beginperiode van mijn inventarisatie was de limiet 1970. Als ik dan vaststelde hoeveel archief er in de 2de helft van de 20ste eeuw en vooral in het laatste kwart ervan geproduceerd werd, leek het mij onverantwoord om die archiefbescheiden niet te ordenen. Daarom hanteerde ik als einddatum 1990, die dan vrij vlug evolueerde naar het jaar 2000. Maar nog waren de problemen niet van

de baan. In veel parochies kreeg de pastorie een andere bestemming. Wel moest elke gemeente twee lokalen voor het kerkbestuur voorzien, één om te vergaderen en één om het archief te bewaren. In de praktijk bleek dat zelden te werken. Veel kerkbesturen wilden alleen maar die stukken behouden die men nodig had voor een goed functionerend bestuur, met het gevolg dat heel wat stukken van na 2000 mee in de inventaris opgenomen werden.

Inhoudelijke

In principe heb ik alle archiefstukken, die in de pastorie, de kerk of andere locaties van een parochie lagen, in aanmerking voor inventarisatie genomen. Ook stukken die geen verband hielden met de werking van kerkfabriek of parochie, maar die op één of andere manier verzeild waren geraakt in de pastorie, nam ik op en werden onder een speciaal hoofdstuk geplaatst '*Vreemd archief*'. Wanneer bleek dat bepaalde stukken duidelijk tot het gemeentearchief behoorden, heb ik die dan ook aan de betrokken gemeente bezorgd.

Wat ik oorspronkelijk wel opnam, maar na enkele jaren niet meer, zijn de vele bisschoppelijke mandementen. Vooral wanneer ze niet ingebonden waren. Veel pastoors bewaarden lange tijd alleen de vastenbrieven, die stevast vanop de preekstoel werden voorgelezen en nadien met een stevig koordje aan de preekstoel hingen, zodat parochianen ze nog eens konden lezen.

Hetzelfde geldt voor de ministeriële en provinciale omzendbrieven. Sommige pastoors hielden die nauwgezet bij, andere niet. Dikwijls was zijn opvolger op administratief vlak nogal nonchalant en bewaarde hij maar occasioneel een richtlijn, met het gevolg dat ik de vorser niet het idee mocht geven dat hij over alle richtlijnen beschikte. Wil hij of zij die kennen dan is hij /zij beter die omzendbrieven door te nemen in het Provinciaal en het Bisdomarchief.

Anderzijds poogde ik steeds zoveel mogelijk parochiebladen op te nemen. Ik beschouw vooral de lokale bladzijden als een voortgezet *liber memorialis*. Uitzonderlijk zijn volledige collecties bewaard. Ze werden dikwijls met 'papierslag' van de jeugdbewegingen meegegeven. Gelukkig is KADOC al jaren bezig met de digitalisering van die bladen. De originelen keren steeds naar de parochie terug.

Een andere vorm van gedrukte bronnen die ik opneem, zijn de lokale publicaties over de kerk en parochie. Dikwijls vond ik uitgaven die in geen andere bibliotheek aanwezig waren. Bovendien waren die drukken, die veel toponiemen bevatten, voor mij goede handleidingen om een bepaald archiefstuk te situeren. Dankbaar zijn ook de foto's, tenminste wanneer die

geïdentificeerd zijn, of de negatieven op glas of papier. Die laatste twee rubrieken, drukken en foto's, plaats ik onder de titel *Documentatie* en sluiten de eigenlijke inventaris af. Die structuur heb ik in alle inventarissen van kerkarchieven in het bisdom Gent gehanteerd. In totaal zijn er dat 398 voor het ganse bisdom en 139 voor het Land van Aalst. Die eenvormigheid zal voor de vorser een welgekomen hulp zijn bij zijn opzoekingswerk.

Geografische

Bewust heb ik niet alle parochies die in het ancien régime tot Het Land van Aalst behoorden, weerhouden. Het gaat hier immers om het modern kerkarchief van na 1796. Daarom heb ik mij beperkt tot de parochies van volgende gemeenten: Aalst, Brakel, Denderleeuw, Erpe-Mere, Gavere, Geraardsbergen, Haaltert, Herzele, Horebeke, Lede, Merelbeke, Ninove, Oosterzele, Zottegem en Zwalm. Zijn niet opgenomen de parochies van Destelbergen – Melle, (uitgezonderd Gontrode) en ook niet Ename, Kluisbergen, Maarkedal en Ronse.

In dit overzicht van behandelde parochiearchieven is er één die ontbreekt, het decanaal archief van de Sint-Martinusparochie van Aalst. Door de onwil van één man, tevens lid van de kerkfabriek en van het Centraal Kerkbestuur, heb ik dit uitgebreide archief niet mogen inventariseren. Nochtans kreeg ik twee keer de toelating van het kerkbestuur. Een eerste maal in 2010 wanneer deken De Baere een vergadering had belegd, waarop verschillende vertegenwoordigers van de kerkbesturen aanwezig waren. Daar werd beslist dat ik zowel de archieven van de buitengemeenten als die van Aalst zelf, kon inventariseren. Een tweede maal in de vergadering van de kerkraad van Sint-Martinus van mei 2021 waren alle leden, de deken inbegrepen, akkoord om hun archief door ons te laten inventariseren. Ze gaven aan die man de opdracht om met mij contact te nemen en de praktische modaliteiten uit te werken. Dat is niet geschied, ondanks mijn stille diplomatie. De eigenlijke reden heb ik niet kunnen achterhalen. Dit artikel is dan ook gehandicapt, het voornaamste archief van het Land van Aalst komt er niet aan bod.

Bewaarplaats

Ik bespaar de lezer de beschrijving van de vele locaties waar ik kerkarchieven heb gevonden. Twee extreme toestanden wil ik er toch aanhalen. De huwelijksdossiers van een Brakelse parochie bevonden zich onder het bed van de pastoor. Toen ik de parochieherder vroeg of ik die dossiers mocht meenemen, antwoordde hij ja je mag, maar zoek dan eerst nieuwe steunen, anders stuikt mijn bed in elkaar. In Burst lag een groot deel van het archief beneden in kasten. Het 19de-eeuwse archief evenwel lag op zolder. De verantwoordelijke mevrouw zei meteen ik ga niet mee, want het is er te vuil. Toen ik dan de valdeur opengooide zag ik alleen maar een zwarte golvende bodem. Uiteindelijk ging het om uitwerpselen van een kolonie vleermuizen die er huisden en die al de pakken archief met een laag zwarte smurrie bedekten. Met aangepaste kledij, handschoenen, in mekaar geflanst mondmasker – het was de tijd vóór de corona - schop en borstel, konden mijn broers Julien en Marc en ik de kerkarchieven ‘bevrijden’. Dit was voor mij nogmaals een bevestiging dat de kerkarchieven naast een degelijke inventaris dringend een betere locatie verdienden. Andere extreme bewaarplaatsen vond ik buiten het werkgebied van het Land van Aalst. In een parochie van Wortegem – Petegem vond ik archief in een kippenhok of in het Waasland lagen de archieven in een varkensstal. Wekenlang hebben wij de documenten in de quarantaine kamer van het Rijksarchief opengelegd en nog was de indringende geur niet weg. In de kelder van een Oudenaardse parochie vond mijn broer Marc een grote kast met vier meter archief, vol met schimmels. Veel hebben wij moeten vernietigen, een ander deel werd door een gespecialiseerde firma gekuist.

De sluiting van kerken, de afschaffing van een parochie en dus ook van de kerkfabrieken deden een nieuw probleem ontstaan. In principe worden de archiefstukken van de oude parochie overgedragen aan de parochie die haar integreert. Veel kerkbesturen zijn niet happig om archief van andere parochies over te nemen, alleen nog maar wegens gebrek aan opslagruimte. Soms wordt, zoals in Zottegem, alleen het dynamisch parochiearchief in een centraal parochiesecretariaat bewaard. Andere decanale secretariaten wijzen dan op de verantwoordelijkheidszin van elk kerkbestuur. Dit alles bevestigt nogmaals dat het kerkarchief in deze revolutionaire periode meer dan ooit dreigt het slachtoffer te worden van zijn tijd. Vrij vlug onderschatte men de ruimte die men nodig heeft voor zowel historisch als dynamisch archief van een vroegere dekenij, die gemakkelijk uit een 12-tal parochies bestond. Het

Rijksarchief is dan meestal de redder in nood. Veel kerkbesturen hebben in de voorbije 25 jaar beslist om hun archief in het Rijksarchief te Gent te deponeren. In dat laatste geval blijven zij eigenaar van hun archief, de deponering, die contractueel vastgelegd wordt, is gratis. Zij kunnen het tijdelijk ontlene voor tentoonstellingen, maar vooral is de toegang, de consultering, zeer vlot en gemakkelijk. Er zijn immers vaste openingsdagen en uren. Men moet niet meer een lid van het kerkbestuur lastig vallen om een archiefstuk in te kijken. De meeste kerkarchieven in het bisdom Gent en het Land van Aalst zijn na onze inventarisatie aan het Rijksarchief te Gent overgedragen. Tot onlangs mochten de kerkarchieven van Groot-Aalst, ingevolge een akkoord tussen Aalst en het Algemeen Rijksarchief te Brussel, in het Stadsarchief gedeponeerd worden. Dit verdrag is evenwel uitdovend en Brussel laat geen deponering meer toe. Tot hiertoe zijn alle kerkarchieven van de buitengemeenten, op Erembodegem, Gijzegem, Hofstade, Meldert en Moorsel na, in het Aalsters Stadsarchief bewaard. De eigenlijke Aalsterse kerkarchieven (Sint-Jozef, O.-L.-Vrouw van Bijstand op , Mijlbeke, H. Hart, Sint-Jan en Sint-Antonius) blijven ter plaatse.

Bij de overdracht van pastoraal archief naar het Rijksarchief was er wel een beperking. In overleg met kan. Ludo Collin, hoofdarchivaris van het bisdom, werd beslist dat de doop- en vormselregisters vanaf 1930 ter plaatse moeten blijven, zodat de dienstdoende pastoor, en niet een bediende van het Rijksarchief, de nodige attesten kan afleveren. Registers eindigen of beginnen natuurlijk niet met 1930. Een pragmatische aanpak was dan wel nodig. Voor de huwelijks- en uitvaartregisters kon ik soepeler zijn en kon ik ze gemakkelijk tot het jaar 2000 deponeren.

Analyse van het kerkarchief

Bij de inventarisatie heb ik zoveel mogelijk gepoogd de namen van de architecten, kunstenaars en vaklui, op te sporen en ze nominatief te vermelden. Hun namen stonden soms op een stukje papier, een ontvangstbewijs en later, vooral in de 20ste eeuw, in een uitgebreid dossier. Dikwijls moest ik mij tevreden stellen met een vage handtekening, zeker voor de 19de eeuw. De schrijfwijze van de naam zal dus niet altijd correct zijn.

De vorser moet er rekening mee houden dat de huidige analyse van de kerkarchieven, dus dit artikel, steunt op wat in onze inventarissen staat. Bewust heb ik voor die lijsten geen gebruik gemaakt van de notulen van de vergaderingen van de kerkfabriek noch van het *liber memorialis* van de pastoor, ook niet van de vele 'mandaten met betaalbewijzen'. Dat was een onbegonnen werk. Eens de vorser de naam van een kunstenaar of ambachtsman tegenkomt, kan hij het archief van die parochie verder bestuderen en al die rubrieken doornemen om te zien of er niet meer gegevens van hem bewaard zijn.

De meeste inventarissen zijn door ons (twee broers Julien en Marc en ik) opgemaakt. Een paar zijn door andere medewerkers gerealiseerd, zoals die van Erpe en Mere door Dirk De Boeck en Lut Bavaye, die van het Geraardsbergse door Marcel Cock met zijn medewerkers en Stefan Godfroid, en die van Erondegem en Vlekkem door Bart Van Langenhove.

DEEL I ARCHIEVEN VAN DE KERKFABRIEK

Notulen van de vergaderingen van de kerkraad

Ongetwijfeld zijn de registers met de verslagen van de vergaderingen van de kerkraad de basis voor de historiek van de parochie. Men vindt er de namen van de leden in, alle belangrijke beslissingen, de goedkeuring van de budgetten en algemene jaarrekeningen, de plaats waar men vergadert, op welk tijdstip enz. In veel parochies heeft men degelijke verslagen, ofschoon de kwaliteit afhangt van de ijver van de secretaris of de wens van de pastoor. Soms is het bedroevend hoe karig bepaalde verslagen zijn en hoe weinig bruikbare gegevens ze bevatten.

Vrij lang heeft men de sacristie van de kerk als vergaderplaats uitgekozen. Men kwam meestal samen na de hoogmis of na de vespers. Dat was praktisch, men verloor niet te veel tijd. De vraag is natuurlijk wat het rendement van zo'n vergadering was. Als men zich de ruimte van een sacristie indenkt, dan weet men dat er in veel kerken geen plaats was om zittend de vergadering bij te wonen, laat staan rustig de rekeningen en begrotingen door te nemen. Wellicht zal men de leden van de kerkfabriek gevraagd hebben om hun handtekening onder het verslag te zetten. Nog moeilijker zal het geweest zijn om de traditionele verkiezingen te organiseren. Natuurlijk moet men rekening houden met het feit dat wellicht de leden van Bestuur van de kerkraad (de pastoor, de voorzitter en een ander lid van de kerkfabriek) de problemen grondig hebben doorgenomen en later dat aan de andere leden van de kerkfabriek hebben overgemaakt.

Later kwam men in de pastorie bijeen. Die locatie bood meer mogelijkheden. De sigaar en de borrel zullen er niet ontbroken hebben.

Die notulen geven, samen met de Proces-verbalen en de Staat van het personeel, een goed overzicht van de samenstelling van de leden van de kerkraad. Onderzocht moet nog worden tot welke sociale groep die leden behoorden. Af en toe kwam er vanuit de parochie kritiek op het niet-representatieve karakter van de kerkraad. In de jaren 60 van vorige eeuw protesteerden leden van de Katholieke Arbeiders Beweging (KWB) en beweerden dat hun leden er niet in zaten. Zij eisten van de pastoor een behoorlijke vertegenwoordiging, evenwel zonder succes.

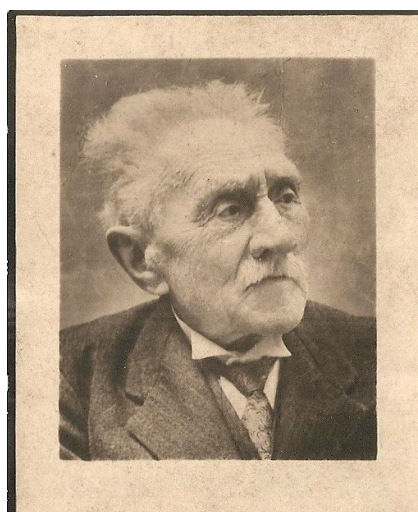
Dienstpersoneel

Die rubriek is meestal zeer beperkt. Althans tot vóór 1935. Men treft er vooral de namen in van de koster, organisten, de suisse en het poetspersoneel. Soms ook de welomschreven taken van de koster, de klokkenluiders, de zangers en in de 19de eeuw de instrumentalisten, althans voor grote kerken. De stukken van de niet-uitzonderlijke geschillen van de kerkfabriek of van de pastoor met de koster, zal men niet zozeer vinden in het eigen archief. Daarvoor moet men vooral zoeken in een afzonderlijk fonds “Koster” in het Bisdomarchief, dat per gemeente geordend is. In de periode na 1935 tot op vandaag zijn er vooral de loonstaten en pensioendossiers aanwezig.

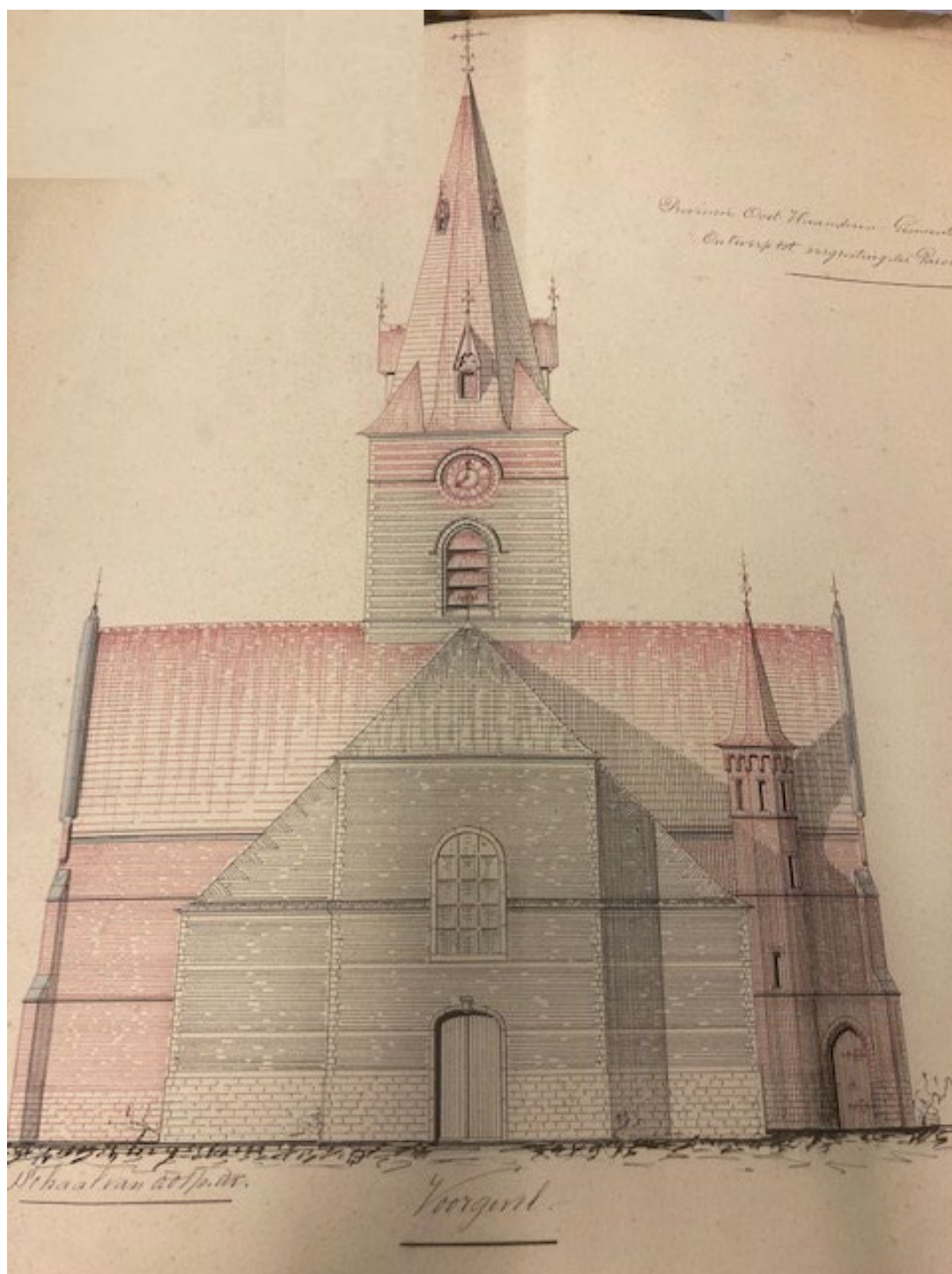
Beheer van de onroerende en roerende goederen.

Een interessante bron betreft het zogenoemde stockregister, dat door de bisschop Mgr. Delebecque in 1843 verplicht werd. In veel parochiearchieven is die bewaard. De kerkfabriek kreeg toen de opdracht om alle roerende en onroerende goederen te noteren. Zo vindt men er een inventaris in van alle kunstvoorwerpen, archieven, boeken zoals missalen, overzicht van de financiële titels en ook de titels van eigendommen, fundaties, legaten en testamenten. Dit alles wordt ingeleid met een korte historiek en beschrijving van de kerk, de pastorie en het kerkhof. Een te weinig gekende historische bron, ook al gaan de gegevens meestal tot einde 19de eeuw.

De kerk en pastorie

Edgard Van Hoecke (1862 – 1953), architect van meerdere kerkverbouwingen in Het Land van Aalst

Ontwerp voor de vergroting van de kerk van Nieuwerkerken door J. Goethals, november 1892. (SAA, Kerkarchief Nieuwerkerken, nr. 26).

Het grootst aantal archiefstukken vindt men bij de bouw of verbouwingen van de kerk, zowel wat het exterieur als het interieur betreft. Ik stel wel vast dat archiefstukken van de 19de eeuw, zelfs van de nieuwbouw, zeer beperkt aanwezig zijn.

Niettemin bevat het globaal een schat aan informatie over architecten, schilders, beeldhouwers, orgelbouwers en restaurateurs.¹² De architect met de meeste restauraties of nieuwbouw is het architectenbureau Bressers uit Gent. In niet minder dan 56 parochies was hij actief. Andere architecten hebben in meerdere parochies gewerkt:

Roger Cassiman uit Ninove, 15; Jules Goethals uit Aalst, 12; Frans en Octaaf Van Severen uit Dendermonde, 11; Edmond De Perre- Montigny uit Gent, 11; Jules Birmant uit Ninove, 10; Willy Dierick uit Velzeke, 8; Henri Geirnaert uit Gent, 8; August Van Assche uit Gent, 8; Emile Van Hoecke – Peeters, 8; Modeste De Noyette uit Ledeberg, 7; Hendrik en Valentin Vaerwyck uit Gent, 7.

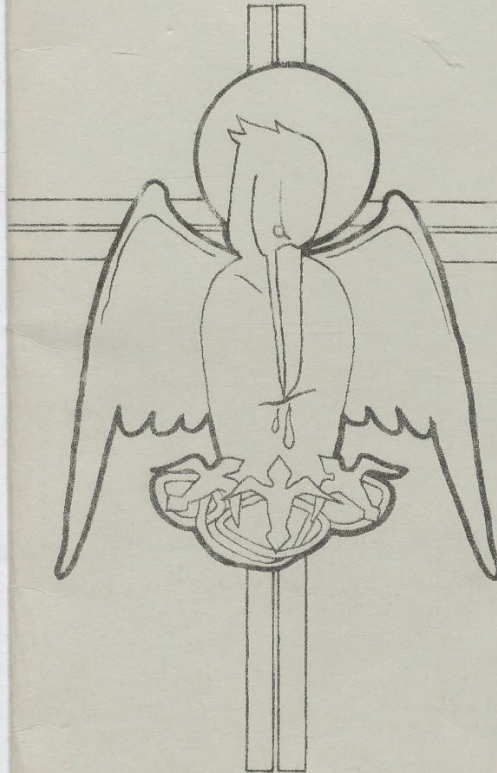
Dikwijls legde de Gentse bisschop de eerste steen van een nieuwe kerk of zegende die in. Hier legt Mgr. Calewaert in 1953 de eerste steen van de nieuwe kerk in Merelbeke-Flora (RAG, PAR. 609, Merelbeke-Flora, nr. 464).

---

¹² Lijst van de architecten, zie bijlage 1.

SINT ANNAPAROCHIE
AALST

KERKINWIJDING
DOOR
Z.E.H. KANUNNIK DEKEN C. DE VOS

3 NOVEMBER 1974

In Aalst -Sint-Anna weigerde de bisschop de nieuwe kerk in te zegenen omdat de kerkstoelen niet conform zijn richtlijnen waren geplaatst. Deken Constant De Vos kreeg dan die taak in 1974 toegewezen (RAG, PAR. 608, Aalst, Sint-Anna, nr. 359).

Meestal betrof het vergroting en grove restauraties van kerken, soms ook volledig nieuwe kerken. In de loop van de 19de en de 20ste eeuw zijn er niet minder dan 21 nieuwe kerken gebouwd.

Aalst: O.-L.-Vrouw (Mijlbeke), H. Hart, S. Jozef, S. Anna, S.-Jan de Evangelist en S. Paulus - O.-L.-Vrouw ter Rozen.

Denderleeuw: S. Jozef, O.-L.-Vrouw ter Nood (Huisegem) en S. Anna (Leeuwbrug).

Erembodegem: O.-L.-Vrouw Hemelvaart en S. Jozef (Terjoden).

Everbeek: S. Jozef.

Haaltert: S. Goriks.

Merelbeke: O.-L.-Vrouw van de Rozenkrans (Flora).

Moerbeke: O.-L.-Vrouw van de Vrede (Atembeke).

Nederboelare: S. Macarius.

Nieuwerkerken: S. Jozef (Edixvelde).

Ninove: S. Theresia.

Oosterzele: S. Anscharius,

Outer: S. Antonius van Padua (Lebeke).

Overboelare: Sint-Bavo. (Buizemont)

Zottegem: H. Hart (Bevegem).

Van die nieuwe kerken zijn er ondertussen enkele ontwijd en hebben een nieuwe bestemming gekregen: Aalst, H. Hart, Moerbeke, O.-L.-Vrouw van de Vrede (Atembeke), Ninove S. Theresia, Gontrode (H. Bavo). Andere staan op de wachtlijst om ontwijd te worden.

Huis St Lucas
ingericht in 1864 ter verspreiding van Kunst-
voorwerpen in middeleeuwschen stijl.

MUURSCILDERINGEN Versierschildering van Kerken, Kapellen, Zalen
en burgerlijke gebouwen. - Groote bijzonderheid
tot het herstellen van oude schilderijen, Schilderen van Altaren, Altaartafels, Standbeelden, enz.

A. Bressers Blanchaert Leon Bressers Opvolger
PEPERSTRAAT, 22, TE GENT (Belgie) Werkhuizen te Gent en te Maltebrugge.

Debet O^x Kerkfabriek van Herzele.
over verkoop en levering der volgende voorwerpen ten zijnen risico verzonden.

Gent, den 7 April 1919.

1916	Ontvangen, op rekening, der	
July 29	Kerkfabriek van Herzele, de Som	
	van <u>veertig</u> honderd franken,	
	voor het Schilderen der parochiale	
	Kerk in 1914 -	fr. 500 -
1917	Ontvangen, op rekening, de	
Sept. 19.	Som van <u>twaalft</u> honderd en	
	<u>veertig</u> franken, voor het Schilderen	
	der parochiale Kerk in 1914.	fr. 1250 -
1918	Ontvangen, op rekening, de Som	
Nov 28	van <u>veertig</u> honderd franken, voor	
	het Schilderen der parochiale	
	Kerk in 1914 -	fr. 500 -
	T. te samen, twee duizend. Twee	
	honderd en <u>veertig</u> franken.	fr. 2250 -

Leendresten

Geene terugzending of reclamen worden aanvaard acht dagen na ontvangst der goederen
Alle leveringen zijn betaalbaar te Gent.

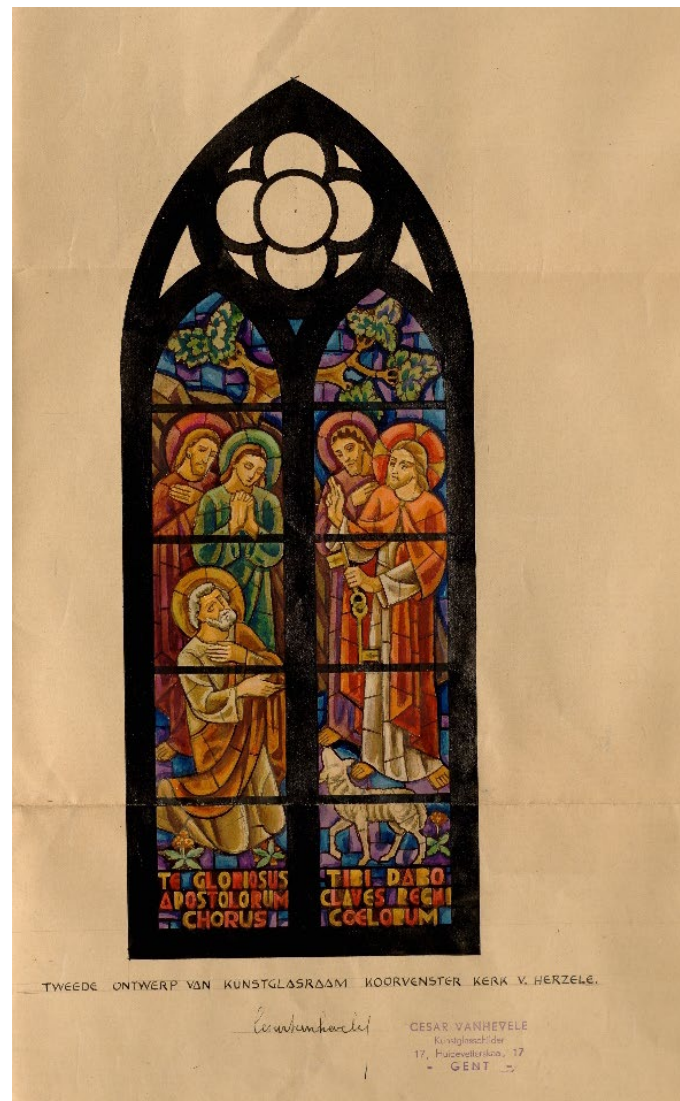
Adrien Bressers stond in voor de frescoschilderingen in de kerk van Herzele, 1919 (RAG, PAR. 130, Herzele, nr. 44).

In de 19de en begin 20ste eeuw kregen veel kerken mooie neogotische muurschilderingen.¹³ Ook hier nam het architectenbureau Bressers met werk in zeven kerken, een groot deel voor zich. Evenwel was de grootste taak toevertrouwd aan Albéric en C. Ysabee uit Gent. Zij waren actief

¹³ Grote schilderwerken, zie bijlage 2

in twaalf kerken. Het is niet altijd duidelijk of zij zich beperkten tot de neogotische stijl. Verdienstelijk is ook Remi Goethals die in zeven kerken werkte. Pieterjan De Coninck heeft nog vorig jaar een uitgebreid artikel met aanvulling aan die schilder gewijd.¹⁴ Zijn schoonzoon, Theo Goethals, werkte in drie kerken. Natuurlijk moet ik hier toch ook de bijdrage vermelden die Bert de L'Arbre in de Geraardsbergse Bartholomeuskerk en in beperkte mate in de kerk van Sint-Maria-Oudenhove heeft gerealiseerd.¹⁵

Ontwerp van een brandglasraam "Jezus schenkt de sleutels aan Petrus" door Cesar Van Hevele voor de kerk van Herzele, 1954 (RAG, PAR 130, Herzele, nr. 47).

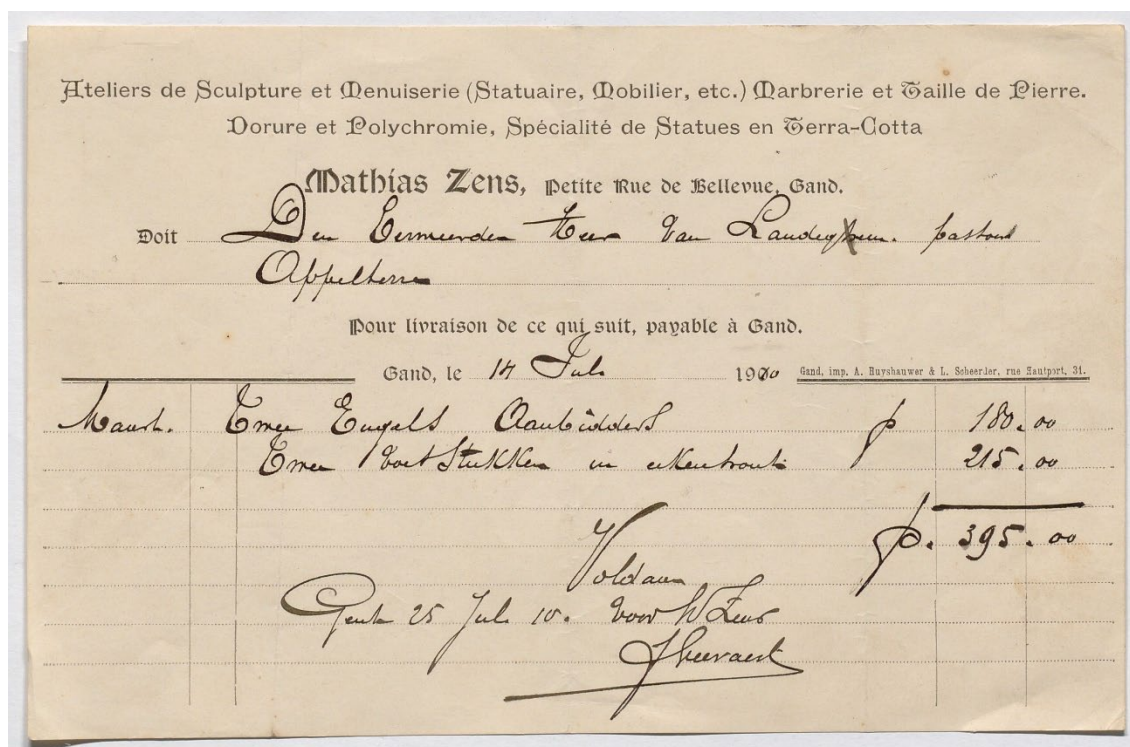
¹⁴ Pieterjan De Coninck, 'Het neogotische oeuvre van decoratieschilder Remi Goethals "Schilderingen in alle slach"', *Het Land van Aalst*, LXXII, 2020, 3, 73 – 91 en Idem, LXXII, 2020, 4, 157 – 158.

¹⁵ Martine Pieteraerens en Albert Schrever, Neogotisch Geraardsbergen, *De realisaties van Louis Bert – De L'Arbre*, Gent, Provincie, Kleine Cultuurgids, 2000.a

Een grote aantrekkingskracht blijven de indrukwekkende brandglasramen.¹⁶ Het is opvallend dat op die vensters zelden de naam van de glazenier vermeld wordt, zeker niet de ontwerper, maar dikwijls de schenker. Het bleef voor de kerkfabriek een dure uitgave, die door de gemeente niet erkend werd zodat de pastoor of de kerkfabriek op de vrijgevigheid van particulieren een beroep moest doen en in ruil voor die gift, mocht hun naam vereeuwigd worden. In het Land van Aalst hebben we een grote verscheidenheid van glazeniers kunnen optekenen. De Gentse Camille Ganton was in de meeste kerken actief, hetzij als ontwerper, hetzij als restaurateur, nl. 14.

Hendrik Coppejans werkte in zes kerken. Luc Mestdagh en Cesar Van Hevele, elk in vier kerken.¹⁷

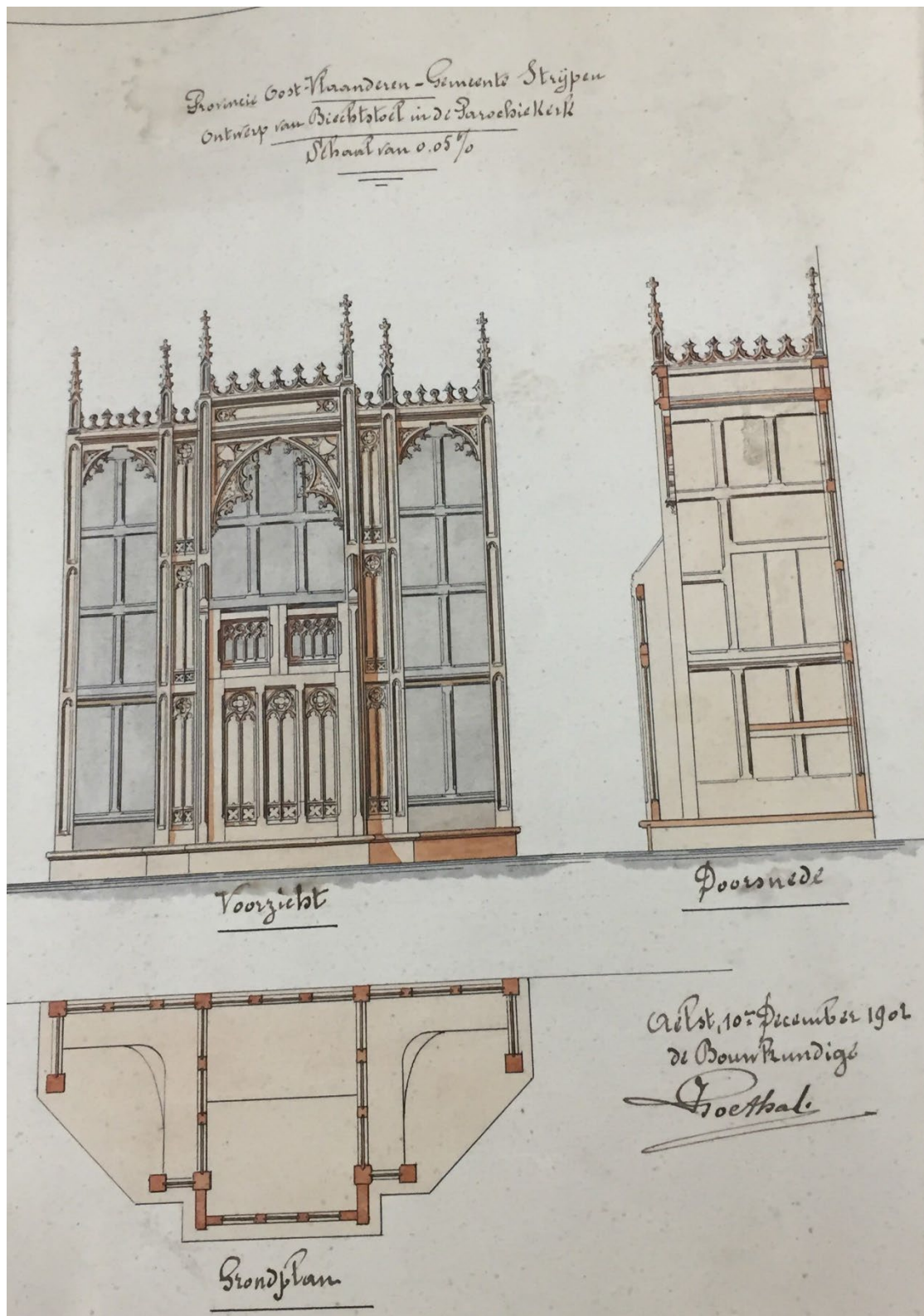
De groep kunstenaars zoals schilders, beeldhouwers, meubelmakers die aan de kerk een verzorgd en warm interieur bezorgden, was enorm groot en verscheiden.

Rekening van Mathias Zens, die meerdere meubilaire stukken ontwierp voor de kerken in onze regio, zoals hier in de kerk van Appelterre (RAG, PAR 8, Appelterre nr. 80).

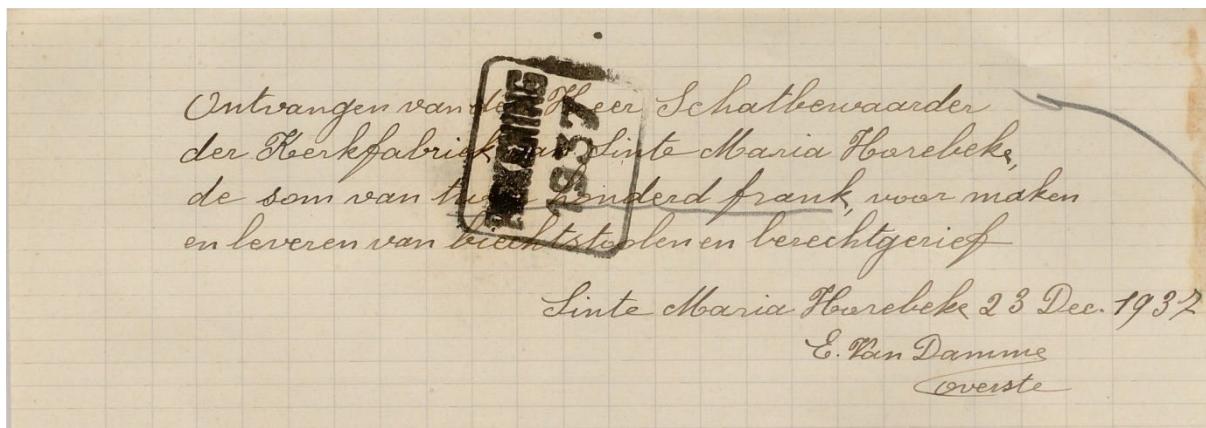
¹⁶ Glazeniers, zie bijlage 3.

¹⁷ Roerende of meubilaire stukken, zie bijlage 4.

Voor de pas gebouwde kerk van Strijpen tekende de architect J. Goethals in 1902 ook het meubilair, zoals hier een biechtstoel (RAG, PAR 419, Strijpen, nr. 13).

Rekening voor de aankoop van kerktextiel door de zusters van Sint-Maria-Horebeke in 1937. Op veel parochies waren kloosterlingen actief. Zij stonden in voor het herstellen en het wassen van het kerklinnen, contemplatieve kloosters leverden de hosties en de laatste jaren waren veel kloosterlingen nauw betrokken bij het pastorale werk in de parochie. (RAR, PAR 435, Sint-Maria-Horebeke nr. 324).

Terug vinden we het architectebureau Bressers in veel kerken, tien in totaal. Beelden van Aloïs De Beule vinden we in zes kerken, de Geraardsbergse Delestré en Philemon Berckman zijn actief geweest in eveneens zes kerken, werk van leden van de Goethalsfamilie vinden we in vijf kerken terug. De gekende Gentenaar Remi Rooms maakte beelden en lambrisering in zeven kerken. Het leeuwenaaendeel leverde evenwel de van Duitsland afkomstige Mathias Zens, die in Gent zijn atelier had. Niet minder dan 14 kerkbesturen bestelden bij hem beelden.

Enkele kunstenaars die een meer moderne stijl hanteerden zijn uitzonderlijk: Raymond Ceuppens in Zottegem-H. Hart (Bevegem), Belderbos – De Mayer en May Claerhout (Kerksken), P. De Bruyn (Aalst, H. Hart), Welle...

FABRIQUE D'ORGUES
ET HARMONIUMS

RÉPARATIONS — MISE A NEUF

L. DAEM et Fils

APPELTERRE
(BELGIQUE).

Appelterre, le 18 September 1908

Ik ondergetekende Jean Daem verklaar
het volgende werk uit te voeren aan de
orgel de Kerk van Appelterre (als volgt)

- 1ste) De Orgel uitnemen en weg doen in een
plaats door het Kerk bestuur aan geduid
waar de Orgel goed verzorgd kan blijven.
- 2de) de Orgel dan terug plaatsen goed verzorgd
- 3de) 3de 4de 5de als) Den blaasbalk goed naar zien dat er niet
het minste wind verlies aan is;
- 4^{den}) allen de pijpen goed randen en kniicken van
de volgende spelen die de Orgel bezit,
- 5^{den}) De Orgel op nieuw harmonizeren en accorderen
- 6^{den}) Eenem nieuwen mecanik en speelkas in gans
eikenhout, met een nieuw Clavier in foute
die zal geplaatst zijn op de wijze, dat den
Orgelist met het gezicht naar den healtaar
zal zitten.
- 7ste) Het werk zoo uit gevoerd zal op eenen waarborg
zijn van Eien jaar dat er tuschen dien tijd
niet het minste mag voorvallen of dat
het Kerk bestuur den Orgelmaker zal kunnen
verplichten het noadige te komen aan doen, en
zonder de minste kosten, alleenlijk Eien franken
zal den lasten van het Kerk bestuur zijn voor

De familie Daem uit Appelterre bouwde en restaureerde vele orgels in onze regio, ook in hun parochie, 1910 (RAG, PAR 8, Appelterre nr. 74).

In alle kerken neemt het orgel, de keizer van de muziekinstrumenten, een prominente plaats in.¹⁸ Regelmatig werden niet zonder de nodige moeilijkheden oude orgels gerestaureerd. Dikwijls kwam het tussen overheid en orgelrestaurateurs tot een discussie. De vraag werd steeds gesteld hoever men met de restauratie moest gaan en wat het kostenplaatje hiervoor zou zijn. Ik stel vast dat de laatste decennia veel kerkbesturen afhaken en geen restauratie van hun nochtans waardevolle en historische orgels meer toelaten. Zij kopen ofwel een Johannusorgel ofwel degelijke orgels uit kloosters of andere instellingen. Velen doen niets, laten hun orgel verkommeren met het argument waarom nog geld steken in een orgel als het toch niet meer gebruikt wordt. Nochtans is één van de voornaamste taken van een kerkfabriek onderhoud van de roerende stukken van hun kerk.

Zoals in de vorige rubriek vinden we ook hier een grote groep van orgelbouwers en restaurateurs. In veel kerken staan of stonden orgels van de Van Peteghemfamilie Pieter en Lambert, 17 in totaal. Orgels, of herstellingen ervan, van de van Geraardsbergen afkomstige familie Charles Anneessens, vinden we in 16 kerken. De eveneens Geraardsbergse orgelbouwer Oscar Reygaert leverde of verbouwde orgels in 11 kerken. Léon en André Daem uit Appelterre haalden hun orgelkennis bij Charles Anneessens. Toen die naar West-Vlaanderen vertrok, startte Léon een eigen zaak. Zo bouwde en restaureerde hij orgels in 14 kerken. Kanunnik Van Durme was evenwel niet onder de indruk van de kwaliteit en gaf aan kerkbesturen soms een negatief advies. Louis Lovaert uit Nevele en Gent, leverde orgels in acht kerken en de gebroeders Vereecken uit Gijzegem waren actief in zes kerken. Félix Joris uit Ronse leverde eveneens werk in zes kerken.

De laatste decennia zijn alle gekende orgelbouwers, - restaurateurs en -adviseurs van Vlaanderen in diverse kerken van Het Land van Aalst actief geweest: Jef Braekmans, Etienne De Munck, Jean-Pierre Draps, Antoine Fauconnier, Leopold Lombaerts, vooral de familie Loncke, Wenceslaus Mertens, Pels – D'Hondt, Ghislain Potvlieghe, Hubert Van De Loo en Pieter Van Haecke. Andere hebben occasioneel in één of twee kerken gewerkt. Eén wil ik toch speciaal vermelden omdat hij niet voorkomt in het standaardwerk over Geraardsbergse orgels nl. René Abeels, die een offerte voor een orgel indiende voor de kerk van Goferdinge.

---

¹⁸ Orgelbouwers en –restaurateurs, zie bijlage 5.

Uitzonderlijke foto's van het weghalen van de klok in Okegem in opdracht van de Duitse bezetter, augustus 1943. (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Okegem, nr. 153).

Endgültige Empfangsbescheinigung
Definitief ontvangstbewijs — Reçu définitif

für die Kirche (Kapelle) Herzele
 voor de kerk (kapel)
 pour l'église (chapelle)

in Herzele
 te
 a

Es wird hiermit bescheinigt, dass nachstehende Glocken abgenommen und abtransportiert wurden:
 Hiermede wordt bevestigd, dat de hieronder nader omschreven klokken in ontvangst genomen en weggevoerd zijn:
 Nous confirmons par le présent reçu que les cloches désignées ci-après ont été enlevées et emportées:

Lfd. Nr. Volgs- nummer Numéro d'ordre	Bezeichnung der Glocke Aanduiding der klokken Désignation de la cloche	Unterer Aussendurchmesser in cm. Doorsnede aan den beneden buitenrand gemeten in cm. Diamètre inférieur extérieur en cm.	Gewicht kg. Gewicht kg. Poids en kg.	Bemerkungen Aanmerkingen Remarques
1	A II 334 - 1866	113 cm	980	

Ort: Aalst den 5.2.1944.
 Plaats: den
 Localité: le

Unterschrift, Handtekening, Signature,
 Der Kreiskommandant
 Im Auftrag
 Mil. Verw. Inspektor.

Het kerkbestuur van Herzele kreeg wel een ontvangstbewijs van 'de roof', afgeleverd door de Kommandantur in Aalst (RAG, PAR 130, Herzele nr. 98).

De meest indrukwekkende en tot de verbeelding sprekende roerende stukken van een kerk blijven de klokken.¹⁹ Zij worden dan ook liturgisch goed omkaderd. De rijk versierde nieuwe klokken worden gedoopt, worden bijgestaan door een peter en meter, die meestal ook hun naam aan die klokken geven. In de 19de eeuw liggen ze aan de basis van geschillen tussen het kerkbestuur, meestal de pastoor en de gemeente.²⁰ De laatste decennia zijn klokken in de parochies, zoals in Rozebeke (2003) onderwerp van discussie omdat ze teveel geluidshinder veroorzaken. Hun functie is de laatste jaren beperkter. Grote commotie ontstond er in de 2de W.O. toen de Duitsers de klokken opeisten om het brons (koper en tin) te recupereren voor militaire doeleinden. De meeste parochiearchieven bevatten dan ook een vrij uitgebreid dossier over dit probleem.

Klokken, die in de grote Belgische gieterijen van Michiels uit Doornik, Van Den Gheyn en Van Aerschodt Séverin uit Leuven, Causard en Slégers uit Tellin gerealiseerd werden, zijn hier aanwezig. Ook de Nederlandse gieterij van Petit en Fritsen kreeg van enkele parochies opdrachten. Om nog meer bestellingen te krijgen richtten zij in Gent het filiaal P. Bauwens-Goossens op. Opvallend dat de uit Frankrijk afkomstige klokgieter James Bastien in een zestal parochies zijn producten mocht leveren.

Restauraties, elektrificatie en onderhoud van de klokken geschiedde door voornamelijk de firma Clock-O-Matic uit Herent. Minder actief waren de firma's Horacanthus uit Lokeren, die in feite een filiaal was van de klokkengieterij Eysbouts uit Asten (NL.) en Meridiaan uit Menen.

Gronden en huizen

Een grote rubriek betreft de onroerende eigendommen die meestal uit gronden bestond en occasioneel ook huizen betrof. Veel parochies hadden die met de Franse Revolutie kwijt gespeeld, maar konden er via Koninklijke Besluiten in de periode 1815 – 1840 voor een groot deel recupereren.

We hebben gepoogd zoveel mogelijk de verworven eigendommen te noteren. In een latere fase hebben we ervoor gezorgd dat ook het kadasternummer vermeld werd, wat de opsporing moet vergemakkelijken. Die lijst van eigendommen werd voorafgegaan door uittreksels van de

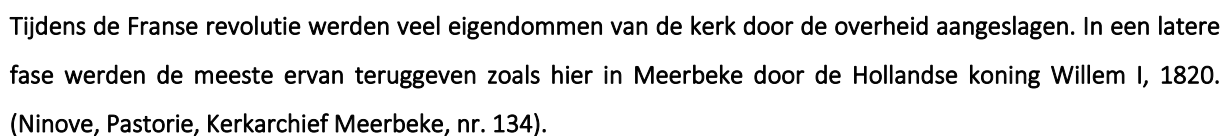
---

¹⁹ Klokgieters, zie bijlage 6.

²⁰ Meer gegevens kan men vinden bij: Karel Velle, 'De klokkenkwestie in België in de 19de eeuw: een bijdrage tot de culturele en politieke geschiedenis van het platteland', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 75, 1997, p. 343 – 382.

Tijdens de Franse revolutie werden veel eigendommen van de kerk door de overheid aangeslagen. In een latere fase werden de meeste ervan teruggegeven zoals hier in Meerbeke door de Hollandse koning Willem I, 1820. (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Meerbeke, nr. 134).

Fundaties, legaten en testamenten

Een andere bron van inkomsten betroffen de fundaties, stichtingen, die meestal via testamenten aan de kerk werden geschonken. Hoewel men onderscheid maakte tussen openbare en niet-openbare stichtingen heb ik ze toch samen gevoegd. Openbare stichtingen worden voldaan via de kerkfabriek en tegen speciale tarieven bij Koninklijk Besluit vastgelegd. Van niet-openbare stichtingen berust het stichtingskapitaal in het bisdom, soms in de parochie. Al die stukken zaten meestal in een zelfde bundel. Ik heb ze dan ook samen in het hoofdstuk van de kerkfabriek gevoegd. De eigenlijke fundaties, legaten of testamenten liet ik steeds vooraf gaan door de lijsten die regelmatig werden bijgewerkt. Kopieën van die fundaties vindt men ook terug in het stockregister (zie hoger). Opvallend is dat parochianen vooral vóór de 1e W.O. een legaat aan de kerk schonken. Nadien zij die sporadisch. Een grondige studie kan aantonen wat de motieven waren van die gewijzigde houding. Is dit één van de vele symptomen die aantonen dat de secularisatie van de maatschappij toeneemt?

*Fondatie
van Jozeph Lemmens*

Voor Eduardus Josephus Vanderkercken,
 openbaer notaris voor het Kanton van Ninove,
 der verblyfplaats der gemeente van Dender-
 winden, arrondissements van Audenaerde,
 provincie van oost Vlaenderen, onderleestend,
 gesessieerd van Sieurs Josephus Gaudré
 Rentier, Judocus Josephus Coppens
 winkelier, Dominicus Carlier broodbakker,
 ende Petrus Joannes Snyders winkelier,
 alle vier meerderjarige inwoonders van
 Synce Majesteyt Den Koning der
 Nederlanden, genietende van hunne
 burgerlyke rechten, ende woonende binnen
 de Stad Ninove, alle vier geluygen
 speciaelyk geroepen tot de tegenwoordig-
 heit, ook onderleestend, is gecompareerd
 Jozefina Joanna Petronella Lemmens
 Lemmens geboren religieuse der voorheen
 abdij van Beaupré, end tweeentachtig
 jaren ende alhier rentenierig gewoonende
 binnen de gemelde Stad Ninove, genietende
 van haer burgerlyke rechten, mit spaders
 gekond van hant, memorie, verstand
 ende oordeel gelyk wel is gebleken
 aen ons notaris ende geluygen, welck
 comparant aen ons notaris ende
 geluygen wel bekend, heeft verzoegt my
 notaris voornoemd, te ontfangen haer
 testament, tot welck hy aen my notaris

Voor al in de 19de en begin 20ste eeuw ontving de kerkfabriek meerdere legaten en fundaties. Zo schonk Joanna Lemmens, een vroegere moniale uit de cisterciënzerinnenabdij van Beaupré in Grimminge, aan de kerk van Ninove geld en een hypotheek op een huis, gelegen in de Langemuntstraat te Ninove (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Ninove, nr. 193).

Financieel beheer

De grootste groep archiefstukken vindt men onder die rubriek terug. Het gaat om de registers van de inkomsten en uitgaven, de beleggingen, de verzekeringen, maar vooral de begrotingen, de jaarrekeningen en de mandaten met betaalbewijzen, zeg maar de facturen. Meestal zijn die vrij goed bijgehouden. Vooral de facturen geven ons een goede kijk op de vele uitgaven voor zowel de restauratiewerken als de aankoop van heel wat roerende stukken. Sinds het einde van de jaren van vorige eeuw namen de administratieve richtlijnen een grote uitbreiding zodat onze werkgroep van kerkarchivarissen beslist heeft om ze te beperken in tijd. Vanaf 1965 mag men, na toelating van de overheid, ze na 30 jaar vernietigen. Dit verlies wordt van dan af gecompenseerd door de aanleg van dossiers bij alle grote uitgaven. Sinds enkele jaren en vooral sinds de invoering van het nieuwe decreet van 2005 gebruiken de meeste, zo niet alle, kerkbesturen voor hun boekhouding het softwarepakket Religiosoft van de firma Vanden Broele.

DEEL II ARCHIEF VAN DE PASTOOR

In veel parochies is dit hoofdstuk het minst verzorgd. Veel pastoors hadden niet altijd een administratieve of archivalische reflex. In het eerste hoofdstuk is het *liber memorialis* het best gekend archiefstuk. Zoals ik al hoger noteerde had Mgr. Delebecque in 1844 de pastoors de opdracht gegeven om een soort kroniek aan te leggen van het wel en wee van de parochie. Regelmatig hernieuwden zijn opvolgers die oproep, zelfs nog in 1979. Eind van vorige eeuw bleek evenwel dat pastoors moeite hadden om dit *liber memorialis* bij te werken. De lokale bladzijden van het parochieblad compenseerden dit in zekere mate. Afhankelijk van de interesse van de pastoor voor die kroniek staan hier interessante zaken in, die nogal persoonlijk gekleurd kunnen zijn en waar sommige pastoors geen blad voor de mond nemen. Soms kreeg men spijt van zo'n verhaal en hij, of zijn opvolger, scheurde in Grotenberge die bladzijden er uit. Niet toevallig betrof het de periode van de 2de W.O., waar de pastoor nogal scherp moet geweest zijn over collaboratie, verzet en repressie.

1845-46

LUDOVICUS-JOSEPHUS
DELEBECQUE,

MISERATIONE DIVINA ET SANCTÆ SEDIS APOSTOLICÆ GRATIA,

EPISCOPUS GANDAVENSIS,

SS. DD. nostri Prælati domesticus, ac pontificio solio Assistens,

*Universo Clero et populo Districtuum Gerardimontensis et Ninoviensis,
Diæcesis nostræ, salutem in Domino.*

Quùm, ob nimiam extensionem Districtuum Alostani, Rothnacensis et Gerardimontensis, necessaria facta sit novi Decanatus erectio, ut RR. adm. DD. Decani Clero et populo sibi commisso melius prospicere valeant, conformiter ad Tit. XVI Statutorum Diocesanos; hinc Nos, auditis tùm Ven. DD. de Consilio Synodali nostro, tùm RR. adm. DD. Decanis Alostano et Rothnacensi (Decanatu Gerardimontensi vacante) sequentia Duximus esse statuenda et per præsentis statuimus:

1.º Immutatis limitibus Decanatus Gerardimontensis, erigimus Decanatum Ninoviensem.

2.º Decanatus Gerardimontensis complectetur ecclesiam parochialem Gerardimontensem et Succursales de *Destinge*, *Goesferdinge*, *Grimmingen*, *Hemelveerdegem*, *Idegem*, *Lierde (B. M.)*, *Lierde (S. Martini)*, *Moerbeke*, *Nieuwenhove*, *Onkerzeele*, *Ophasselt*, *Overbouldaere*, *Parike*, *Santhergen*, *Sarlardinghe*, *Schendelbeke*, *Smeerhebbe*, *Steenhuysse*, *Viane*, *Vloersegem*, *Voorde et Waerbeke*, cum earum territorio.

3. Decanatus Ninoviensis complectetur ecclesias parochiales *Ninoviensem* et *Herzelenensem*, et succursales de *Appelterre*, *Aspelare*, *Aygem*, *Denderhautem*, *Denderleeuw*, *Denderwindeke*, *Heldergem*, *Iddergem*, *Liefferinge*, *Meerbeke*, *Nederhasselt*, *Neygem*, *Okegem*, *Oultre*, *Pollaere*, *Ressegem*, *Sancti Antelini* et *Woubrechtgem*, cum earumdem territorio.

Bisschoppelijk decreet waarbij de dekenij van Geraardsbergen afgeslankt wordt en de dekenij van Ninove opgericht, mei 1845.

De transmigratione antiquae Eccl: ad Novam
abbatiam anno 1813

Amplissimi Dom: Vig: Generales!

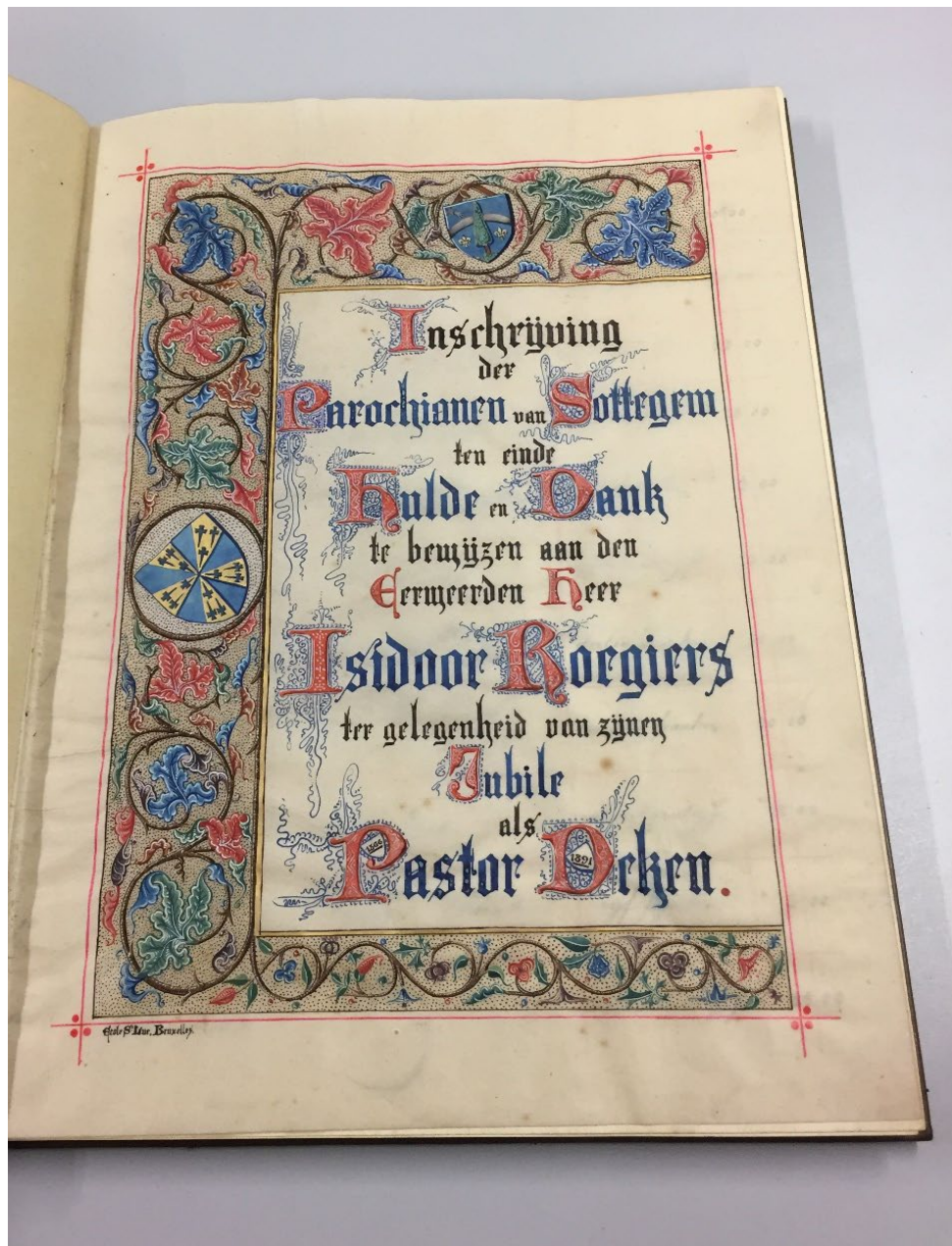
- 1 punctum an liceat ad Ecclesiam abbatialem
à reverendis Dnis ^{Abbatibus} Corneli et Cypriani Civitati
Donatam transmigrae?
- 2 an in eâ cultus parochialis Divini Deinceps
Exerceat. Liceat?
- 3 an donata Ecclesia cum in eâ venditiones
quorundam supellestium à gallis factae
Sunt. Nova indigeat Benedictione?
- 4 ut Semitum Altare pro predilecto assignetur?
- 5 ut condonantes Solarii Sanctae Crucis, Sanctae Annae
et fidelium defunctorum, earumque indulgentiae
transferantur?
- 6 ut si fidelibus processionem transmigrationis
ad novam Ecclesiam Concomitantibus et 2do
primam Missam in eadem audientibus conge-
datur utriusque indulgentia 40 Dierum
- 7 Cum patrona hodierna Eccl: est Beata Maria
in caelum assumptionis, et patroni nova Eccl:

J. B. Luyckx, oud-moonnik van de norbertijnenabdij te Ninove en pastoor van Ninove van 1806 tot 1838, vraagt aan de vicaris-generaal of hij aan die opgesomde voorwaarden de parochiekerk mag overdragen aan de vroegere abdijkerk, 6 aug. 1812. Een week later kreeg hij positief antwoord. Kort nadien, op 14 februari 1813, werd de abdijkerk aan de stad gegeven. (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Ninove, nr. 33).

De democratisering van de maatschappij en de toepassing van de aanbevelingen van het 2de Vaticaans Concilie weerspiegelen zich in de verslagen van de diverse raden en werkgroepen die

op parochiaal of decanaal vlak na 1966 ontstaan en, met wisselend succes, tot op vandaag actief zijn. Ze worden omschreven als parochieploeg, liturgische werkgroep of priestergroep. In een volgende rubriek komen de bedienaars aan bod. Hier is het treffend hoe de maatschappij geëvolueerd is als men het programma of foto's van een inhuldiging van een pastoor in de 19de eeuw vergelijkt met een aanstelling van een pastoor vandaag. Treffend zijn ook de huldigen van de parochieherder n.a.v. een jubileum van 25 of 50 jaar priesterschap. Of hoe zelfs misdienaars een ontroerende nieuwjaarsbrief aan hun pastoor bezorgen.

Volbladminiatuur van een huldeboek die de parochianen van Zottegem aanboden om hun deken te viëren n.a.v. van zijn 40-jarig dekenchap in 1891 (RAG, PAR 421, Zottegem, nr. 611).

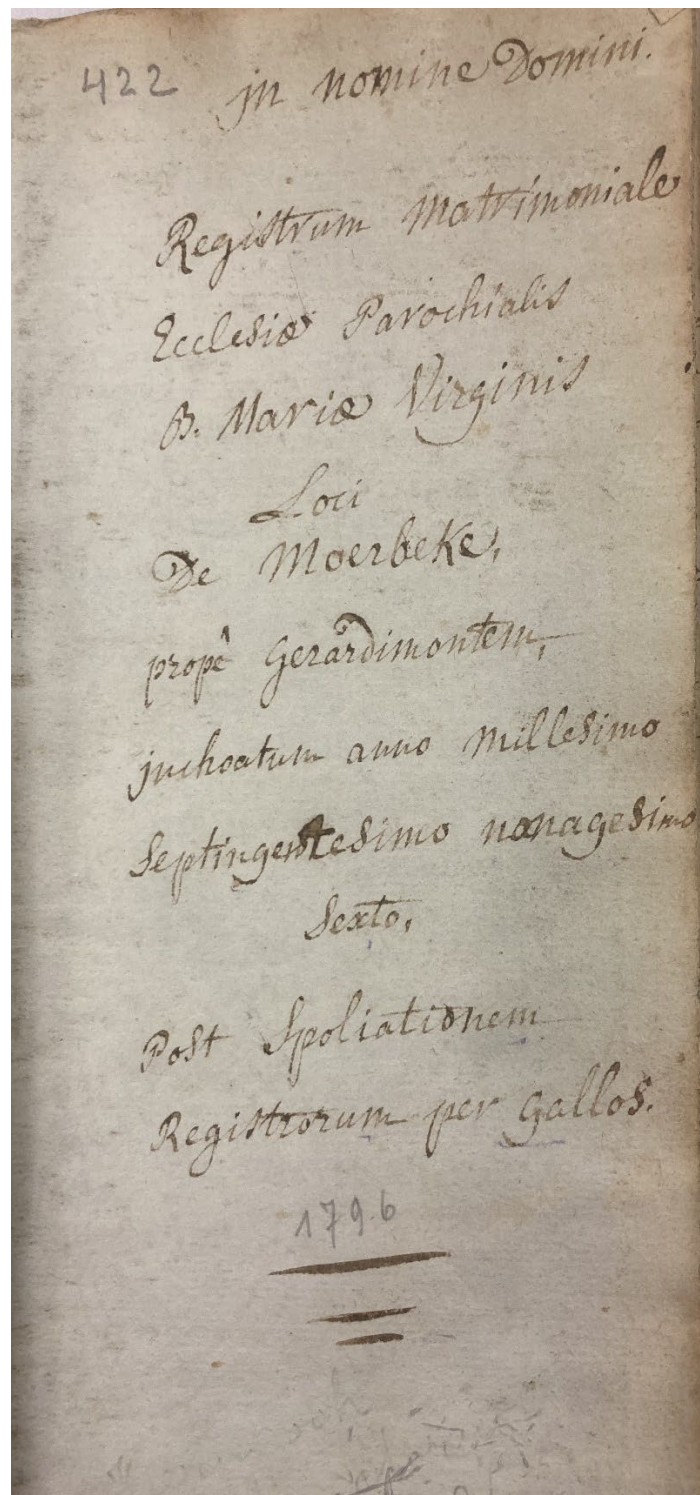
André Daem, misdienaar in Appelterre, schreef in 1943 een nieuwjaarsbrief aan zijn pastoor (RAG, PAR 8, Appelterre, nr. 229).

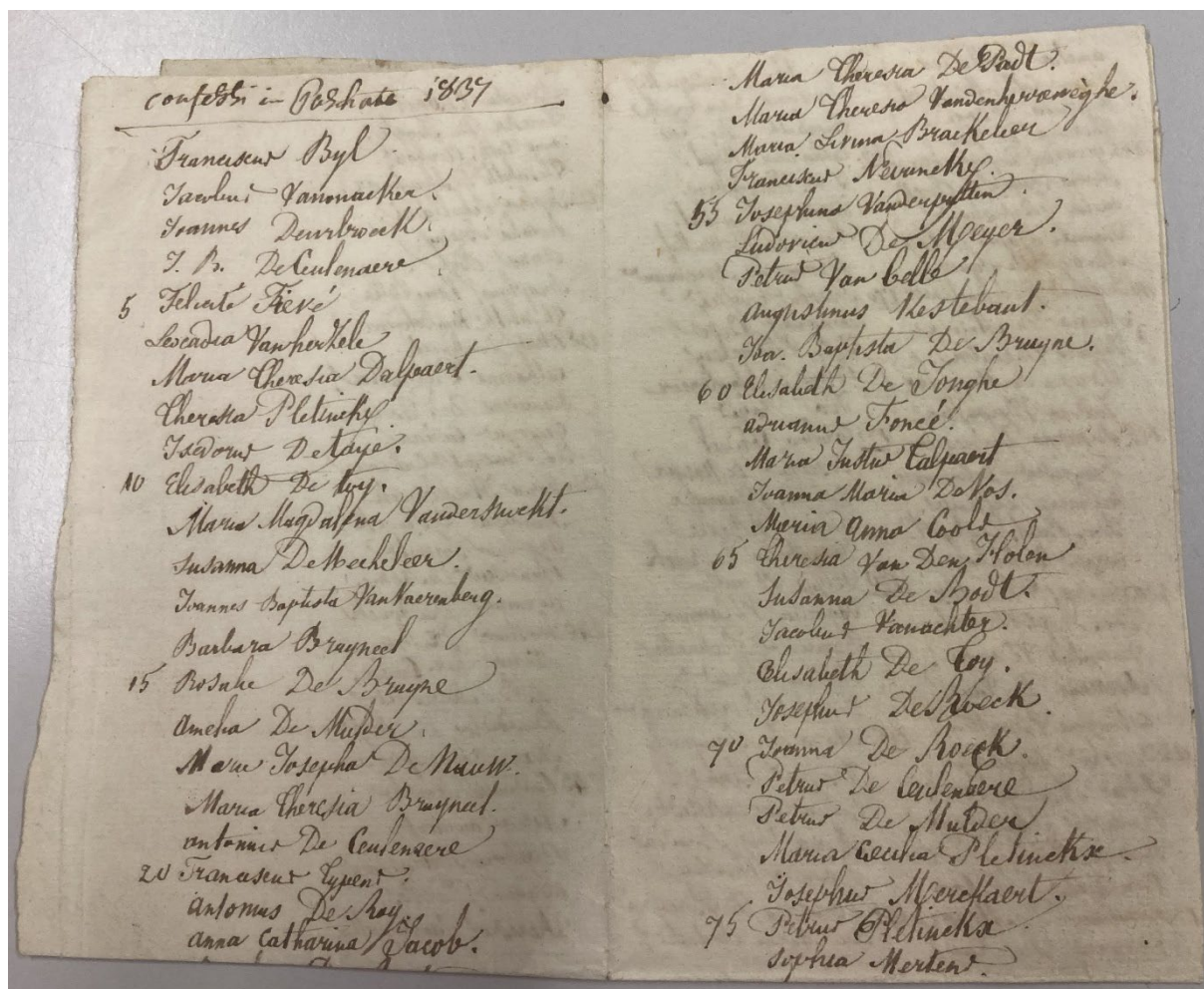
De kerk van Okegem, anno 1956. Preconciliair interieur van een kerk: stoelen, communiebank, plaats van het hoofdaltaar, preekstoel... Merk ook de vele beelden aan de zuilen van het schip (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Ninove, nr. 1157).

Uitzonderlijk kan men in die rubriek een lijst vinden van de taken van de koster. De financiële parochierubriek toont aan hoe nonchalant pastoors konden zijn in het financiële beheer. Een oudere pastoor zei mij dat ze hiervoor geen opleiding hadden gekregen. Hij ging dan maar te rade bij een confrater, die hem voorstelde om als hij geld nodig had, hij dat maar moest nemen waar er op dat ogenblik geld was: de kerkfabriek, de parochie of zwart geld! De casueelregisters geven dan goed weer hoe de bedienaars (pastoor, onderpastoor, koster, organist, orgelblazer, klokkenluider...) een deel van de inkomsten krijgen bij een fundatie, huwelijk of begrafenis.

Titelblad van het huwelijks- en overlijdensregister van Moerbeke, Geraardsbergen, waarin de toenmalige pastoor, Philip Van Dorslaer, noteerde "Post spoliationem registorum per Gallos" of na plundering van de registers door de Fransen (in 1796). Enkele jaren later kreeg de pastoor de registers terug en startte met een nieuwe reeks. (RAG, PAR, Moerbeke, nr. 422).

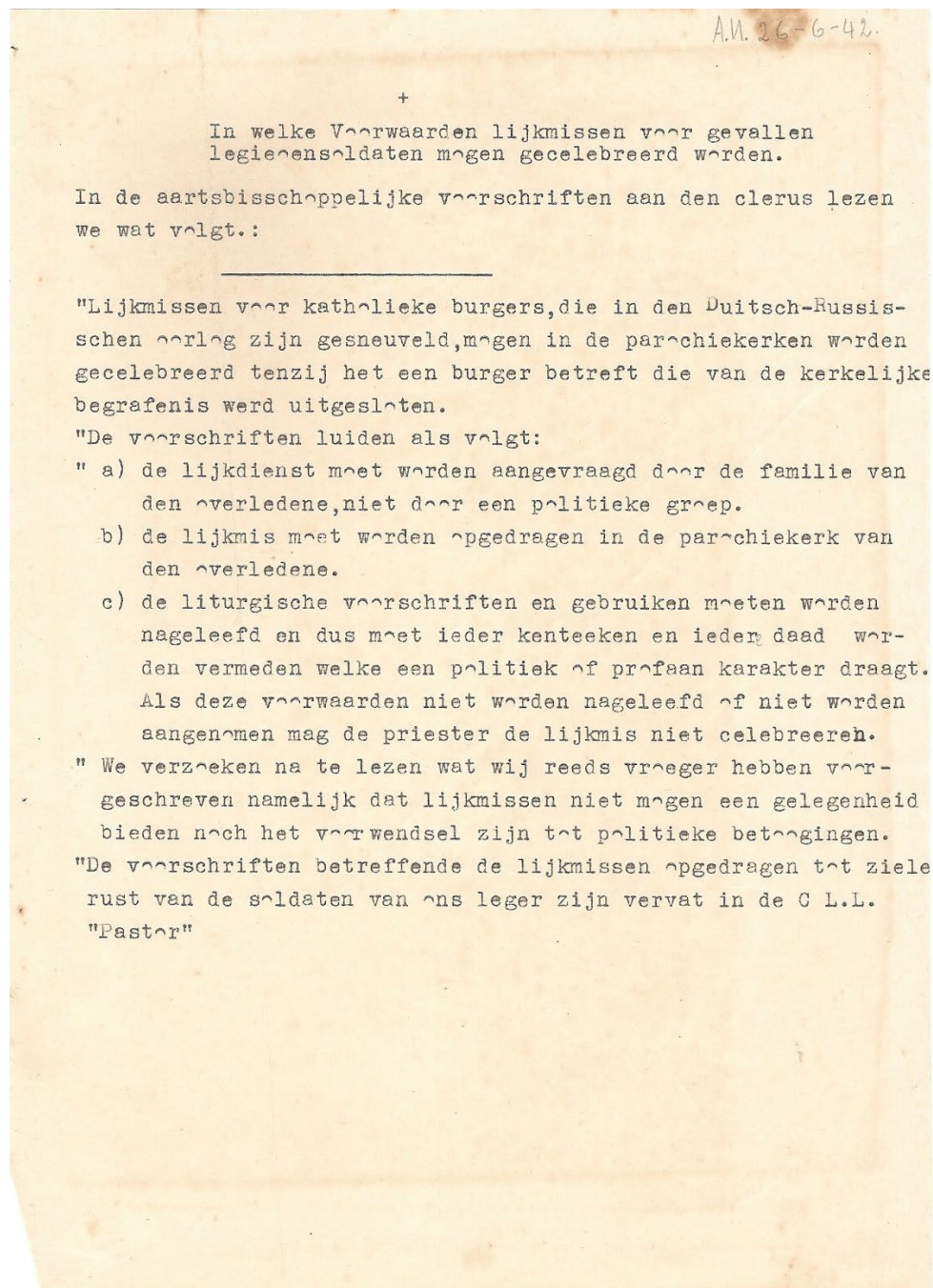

In een kleine katern noteerde dezelfde pastoor de namen van al diegene die in 1837 hun paasbiecht hadden gehouden. Op Pasen te communie gegaan en vooraf zijn biecht uitspreken, werd als een minimumopdracht van een gelovige beschouwd (RAG, PAR. 605, Moerbeke nr. 563).

De best bekende en gegeerde groep archiefstukken zijn de parochieregisters met de dopen, vormsel, huwelijken en begrafenissen of uitvaarten. Men weet hoe de Franse overheid die registers opvroeg om ze in het gemeentelijk archief onder te brengen en hoe ze nadien terug geschonken werden. Intussen hadden de pastoors, die ondergedoken leefden, clandestien toch nog de sacramenten toegediend en voorlopige notities in kleine katernen gemaakt om ze na het Concordaat van 1801 in grotere registers over te schrijven. In veel parochies is dat zo gebeurd, in andere niet, met het gevolg dat er van de periode 1795 – 1802 geen bewijsstukken van de dopen of kerkelijke huwelijken zijn. Voor ons werkgebied van het Land van Aalst is er een verscheidenheid aan begindata van registratie: van 1794 tot 1814. In enkele parochies ontbreken bovendien een paar registers.

Het duurde een lange tijd vooraleer de lijsten van de vormelingen in een vast register werden neergeschreven. Voor de 19de eeuw vindt men die terug bij de register van de confrérie van de Gedurige Aanbidding, van het H. Sacrament of andere confrérieën. Ik heb ze dan ook altijd duidelijk genoteerd waar men die lijsten kan vinden.

Aartsbisschoppelijke richtlijn voor de uitvaart van gesneuvelde 'legioensoldaten in den Duitsch-Russischen oorlog' (Oostfronters), juni 1942 (Ninove, Pastorie, Kerkarchief van Meerbeke, nr. 767).

MAURITIUS-IOANNES-MAGDALENA

DE BROGLIE,

Miseratione Divinâ & S. Sedis Apostolicæ gratiâ,

EPISCOPUS GANDAVENSIS,

Omnibus has visuris Salutem & Benedictionem.

TEnore præsentium fidem facimus & attestamus, quod Nos, servatis servandis, juxta Sac. Conc. Trident. præscriptum, debitè recognoverimus et approbaverimus certas particulas *et ossibus*

Sancti Christophori, Martyris

quas particulas, *radiante Rubine Canna serice rubra* affixas, reverentè reponi & collocari fecimus in Reliquiario *amichaleo* — Figuræ *obtus* Circulo *aurichaleo* & Chrystallo ab *anteriori* parte ornato; quod Reliquiarium, benè clausum, & filo serico, *Rubi* — coloris, debitè colligatum, Sigillo Nostro minore, in Cera Hispanicâ Rubrâ impresso, obfirmari iussimus: permittentes, ut præfatæ Reliquiæ in *bulis d. Pollare*, publicè fidelium venerationi exponantur, non tamèn exaltentur.

Datum GANDAVI, die *14* mensis *Julii* anni *1819*

J. A. Martens Sec. Gen.
De Mandato Ill.^{mi} ac Rev.^{mi} D. D. Episcopi.

J. Bernaert, Gen. Secret.

Echtheidsbewijs van de relik van de H. Christophorus in Pollare. Met die relik had de jaarlijkse autowijding plaats.
(RAG, PAR 255, Pollare, nr. 310).

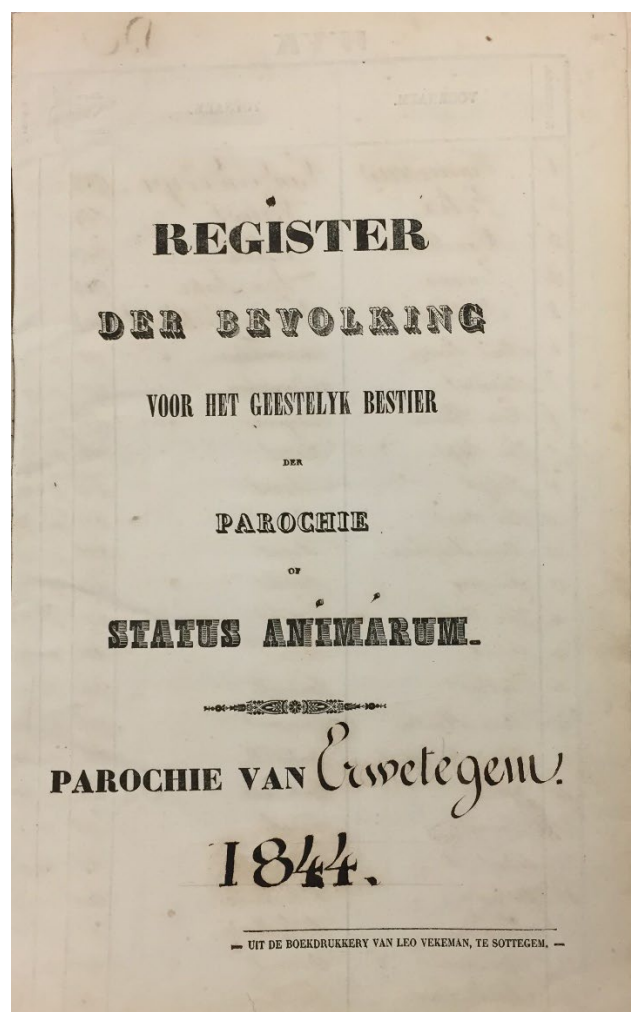

Bedevaartvaantje van de H. Berlindis, die in Meerbeke vereerd wordt (Ninove, Pastorie, Kerkarchief van Meerbeke, nr. 817).

Een vast ritueel op het einde van een misviering was de zegening met één of andere relik, die overigens op voorhand werd aangekondigd van welke heilige de relik was. Bekend zijn de mooie relikhouders die elke kerk bezit. Minder geweten is dat al die relieken een bewijs van echtheid bezitten, afgeleverd door de bisschop of zijn vertegenwoordiger. Vele gaan tot de 18de, uitzonderlijk tot de 17de eeuw, terug. De meeste recente betreffen de relieken van de H. Theresia van Lisieux.

Zeer dankbaar zijn de veel bewaarde en goed bijgehouden afroepboeken of uitroepboeken. Oudere lezers zullen zich nog het ritueel herinneren waarbij de pastoor na het evangelie en, na zich ontdaan te hebben van zijn kazuifel, de preekstoel opklom. Vooraleer hij zijn homilie hield, kondigde hij eerst de missen af van de volgende week en deelde hij ook allerlei bijeenkomsten en activiteiten mee. Sommige ervan zijn vanaf het begin van de 19de eeuw bewaard. Zij bevatten een schat aan informatie over de parochie. Ik heb eens een test gedaan bij de afroepboeken van mijn vroegere woonplaats in Moerbeke (Geraardsbergen) en bestudeerde de periode van de Italiaanse éénmaking (1860 – 1870), waar de pauselijke zoeaven actief

waren. Ik weet niet over welke bronnen de pastoor beschikte, maar hij gaf regelmatig vanop de preekstoel een overzicht van de toestand in de Pauselijke Staten. Uiteraard organiseerde hij aangepaste gebedsstonen en diverse activiteiten tot processies naar de Oudenberg toe, om zijn steun aan de paus uit te drukken. De parochianen waren in een periode zonder moderne media op die manier op de hoogte van de internationale gebeurtenissen. Merkwaardig zijn ook de oorlogsperiodes. Hoe reageerde een parochie bij het begin en het einde van de oorlog? Wie waren de eerste militaire of burgerlijke slachtoffers van de parochie? Mocht de pastoor een Oostfronter zo maar een normale uitvaart bezorgen?

In 1844 gaf de bisschop aan de pastoors de opdracht om in hun parochie een status animarum, een overzicht van de parochiebevolking, op te maken. Daarvoor kregen zij voorbedrukte registers, zoals hier in Erwetegem. De pastoor noteerde er de inwoners, meestal per straat, de gezinssamenstelling en het beroep van de man of vrouw. Dikwijls ook voegde hij er allerlei andere kenmerken van het gezin aan toe zoals houdt men zijn paasplicht, welke kranten leest men, zijn er specifieke toestanden, armoede, ziekte.... (RAG, PAR 414, Erwetegem, nr. 345).

ENQUETE OVER DE ZONDAGSMISPRAKTIJK OP 15 - 16 JULI 1972

Dit deel van het formulier door Z.E.H. Pastoor te bewaren in het archief van de parochie.

INTERDIOCESAAN CENTRUM
Dienst voor Godsdienststatistiek

Parochiekerk

St. Gertrudis

Gemeente : *Appelterre*

Decanaat : *Oph. 07.07 DZ*

a) Totaal aantal aanwezige gelovigen (met inbegrip van niet-parochianen, kinderen, zangers enz.) bij de misvieringen die in de betrokken parochiekerk plaatsvonden op

zaterdag 15 juli (alleen avondmissen) : *184 + 20 k.*

zondag 16 juli (alle missen) : *132 + 104 + 40 k.*

b) Welke telmethode werd gevolgd ? *Hoofdelijk + schatting aantal kinderen*

c) Waren er bijzondere omstandigheden die een invloed hadden op het aantal aanwezigen ?

Ja ☒ [1] Neen ☐

Zo ja, welke ? *Betrouwd verloofperiode*

Kinderen op reis met v.m.

Handtekening van Z.E.H. Pastoor,

[Handtekening]

(1) Met een kruisje aanduiden.

In aansluiting met de besluiten van het 2de Vaticaans Concilie werden vanaf 1965 jaarlijks enquêtes georganiseerd om de toestand in de parochies beter te kunnen opvolgen. Men had er: 1/ Staat van de parochie, 2/ Enquête over de godsdienstpraktijk en 3/ De zondagsmispraktijk. Deze laatste enquête vond meerdere keren per jaar plaats. De pastoors hanteerden verschillende methodes om hun kerkgangers te tellen, zoals hier in Appelterre 1972 (RAR, PAR 8, Appelterre, nr. 361).

In veel parochies is het register van de "Status animarum" bewaard. Ook hiervoor heeft Mgr. Delebecque gezorgd. Elke parochie moest zo'n een register aanleggen. Meestal beperkte de pastoor in 1848 zich tot de samenstelling van elk huisgezin en dat per straat. Soms gaf hij ook aanvullende informatie mee zoals de paasplicht, kerkganger, huwelijkstrouw, beroep, krantenlezer... In de twintigste eeuw werden dat heuse steekkaartenbakken met een massa aan gegevens over de samenstelling van de huisgezinnen, type krant... Soms durf ik dat, zij het wat overdreven, de CIA van de parochie noemen. Inherent aan de toepassing van het 2de Vaticaans Concilie hebben alle parochies enquêtes aangelegd van de godsdienstpraktijk, de zondagsmispraktijk en de staat van de parochie. Die zijn tot onlangs bijgehouden. Pastoors kwamen soms origineel uit de hoek om het aantal kerkgangers tijdens de zondagsmis te tellen. De parochies dienden een exemplaar van al die formulieren naar het bisdom te sturen, waar uiteraard de lijsten vollediger zullen zijn. Hoe paste de parochie de besluiten van het Tweede Vaticaans Concilie toe? Wanneer werden de eerste missen in het Nederlands (de 'volkstaal')

gegeven? Wanneer verdween het volksmissaal, die wij meestal bij onze plechtige communie kregen, en werd het door een liederboek vervangen? Van wanneer zijn er catechisten in de parochie actief, die het vormsel en de plechtige communie voorbereiden? Welke stoelen mocht men in de kerk plaatsen: kniel- en/of bidstoelen? Verhalen zijn genoeg gekend waarbij Mgr. L. Van Peteghem weigerde in een kerk te komen of zelfs in te zegenen als het uitsluitend zitstoelen waren. Wanneer gaf de bisschop aan de pastoor of onderpastoor toelating om met een auto of een moto te rijden? Wanneer mocht hij naar het buitenland op reis gaan? Zoveel vragen die in de kerkarchieven een antwoord kunnen vinden.

DEEL III ANDERE PAROCHIALE VERENIGINGEN EN INSTELLINGEN

De al dan niet georganiseerde vroomheid kan men afleiden uit de ledenlijsten van de vele confrérieën of broederschappen die elke parochie gekend heeft of nog kent. Sommige ervan gaan terug tot de 17de eeuw. Na de 1e W.O. is de interesse voor de broederschappen, op enkele uitzonderingen na, gevoelig verminderd. De meest voorkomende waren die van H. Drievuldigheid, van het H. Kruis en de H. Rozenkrans. In bijna alle parochies vinden wij gegevens van de congregatie van O.-L.-Vrouw voor meisjes.

Aanvullende parochiale informatie vindt men bij de VZW van de Parochiale Werken, die de laatste decennia geïntegreerd zijn, niet zonder veel moeilijkheden, in een grotere VZW van Decanale Werken. In die rubrieken zijn ook de stukken aanwezig van de vele parochiale scholen, die vooral vanaf 1879, het begin van de eerste schoolstrijd, een goede weerspiegeling geven van de spanningen in de gemeente. Voordien n.a.v. van een eerste schoolwet in 1842 moest elke gemeente/parochie een register aanleggen met als titel "*Status scholarum*", met de statistieken van de leerlingen en namen van het onderwijzend personeel. In enkele parochies zijn die bewaard en geven de oudste informatie over het onderwijs van 1842 tot 1855.

Het register van de confrérie van het H. Kruis te Sint-Goriks-Oudenhove, opgericht in 1761, wordt voorafgegaan door deze prachtige volblad tekening (RAG., PAR 422, Sint-Goriks-Oudenhove nr. 458).

	1937/38	1939	1940	1941	1942	1943
1 <i>Centersik Emma</i>	1.00 100	—	—	—	—	—
2 <i>Colpus Bertha</i>	1.00 100	1.-	1.00	1.00	1.00	1.00
3 <i>Courteaus Maria</i>	1.00 100	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
4 <i>Daem Alice</i>	1.00 100	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
5 <i>De Buijs Bertha</i>	1.00 100	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
6 <i>" " Leanne</i>	1.00 100	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
7 <i>De Pleer Catharina</i> <i>Kortbeek</i>	1.00 100	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
8 <i>De Kegel Gudula</i>	1.00 100	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
9 <i>De Smack Madeline</i>	1.00 —	—	—	—	—	—
10 <i>" " Leanne</i>	1.00 100	—	—	—	—	—
1 <i>" " Maria</i>	1.00 100	1.00	1.00	1.00	1.00	—
2 <i>De Wolf Maria</i>	2.00 100	1.00	—	—	—	—
3 <i>De Wierman Jolijne</i>	1.00 100	1.00	—	—	—	—
	14.00 14.-	8	8	8	8	8

Jaarlijkse bijdragen van de leden van de Congregatie van O.-L.-Vrouw voor de Jonge Dochters. Meerbeke werd in vijf wijken ingedeeld. In dit boekje zijn de leden van de wijk Brabant – Dorp – Hallebaan genoteerd voor de periode 1937 – 1951 en later (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Meerbeke, nr. 837).

Statut. Organ. Schol. 1842

Quoties aut legimus et docemus, cum ipsis con- gimus et amamus?		Bona. Saepe sufficienter bene. Rati.	Denari
Quoties behetur in celebratione sacrae missae?		Sufficienter. Missae frequentes vigilant.	laudantur
An aliquot sacrae missae vigiliis super reparatione sacrae ecclesiae quibus assistat?		Affirmative. Sufficienter.	affirmative
An et quae huius in agendis observationes?		Nullo. Causa. nullo.	nullo
An christiani ex praesentibus reparationes?		Affirmative. Sufficienter.	affirmative
Quoties ad hanc vim ratio religio et mundus?		Bona. Missae bene. Rati.	Denari
Qui huiusmodi	Pueri.	Indignus?	11.
		Exclusus?	56.
	Puella.	Indignus?	Nullo.
		Exclusus?	41.
	Graviter intermittit.	Pueri?	54.
		Puella?	41.
An christiani Episcopatus in anno 1842 observant, in qua parochia ad	Catholici?	Bona. Sufficienter. Nullo modo.	Denari
	Anglicani christiani?	Bona. Sufficienter. Nullo modo.	Denari
	Lutherani christiani?	Affirmative. Sufficienter.	affirmative
	Separatione sacra?	Bona. Sufficienter. Nullo modo.	indifferentia respectu huiusmodi
An, si convenienter fieri potest, instituit de- cisi scholares ad ecclesiam dictam dominica et festis?		Affirmative. Sufficienter.	affirmative ad ecclesiam
An eos preparat ut statuta temporales digni ad sacramenta accedant?		Affirmative. Sufficienter.	affirmative
An eis invigilat etiam extra scholam, in ecclesia et redeundo?		Affirmative. Sufficienter. Sufficienter.	affirmative in quantum fieri potest
Pastor (vel ejus delegatus) quoties in trimestri scholam visitavit?		Saepe -- Sufficienter.	habet
Quomodo in eo comparit vigor disciplinae?		Bona. Sufficienter. Sufficienter.	indifferentia
An in dormitorio, in loco recreationis, vel ad loca communia talium invenit locum mori- bus adflicto?		Nullo invenit. Affirmative, in...	nullo
Pecunia adhibita in scriptis aut		1. item. huius 30 Martii 1844.	1. item. huius 24 Junii 1844.
a me D. van der Pijl pastor in huiusmodi		Vali huius 25 Junii 1844 Imp. 1844. CAPT. Dehaene	

Na de goedkeuring van de Organieke Wet op het Lager Onderwijs, 1842, stuurde het bisdom twee jaar later naar alle parochies deze "Status scholarum", waarin de pastoor de vragen moest beantwoorden. Voor veel gemeenten is dit de oudste bron voor het (modern) onderwijs. (SAA, Kerkarchief Nieuwerkerken, nr. 463).

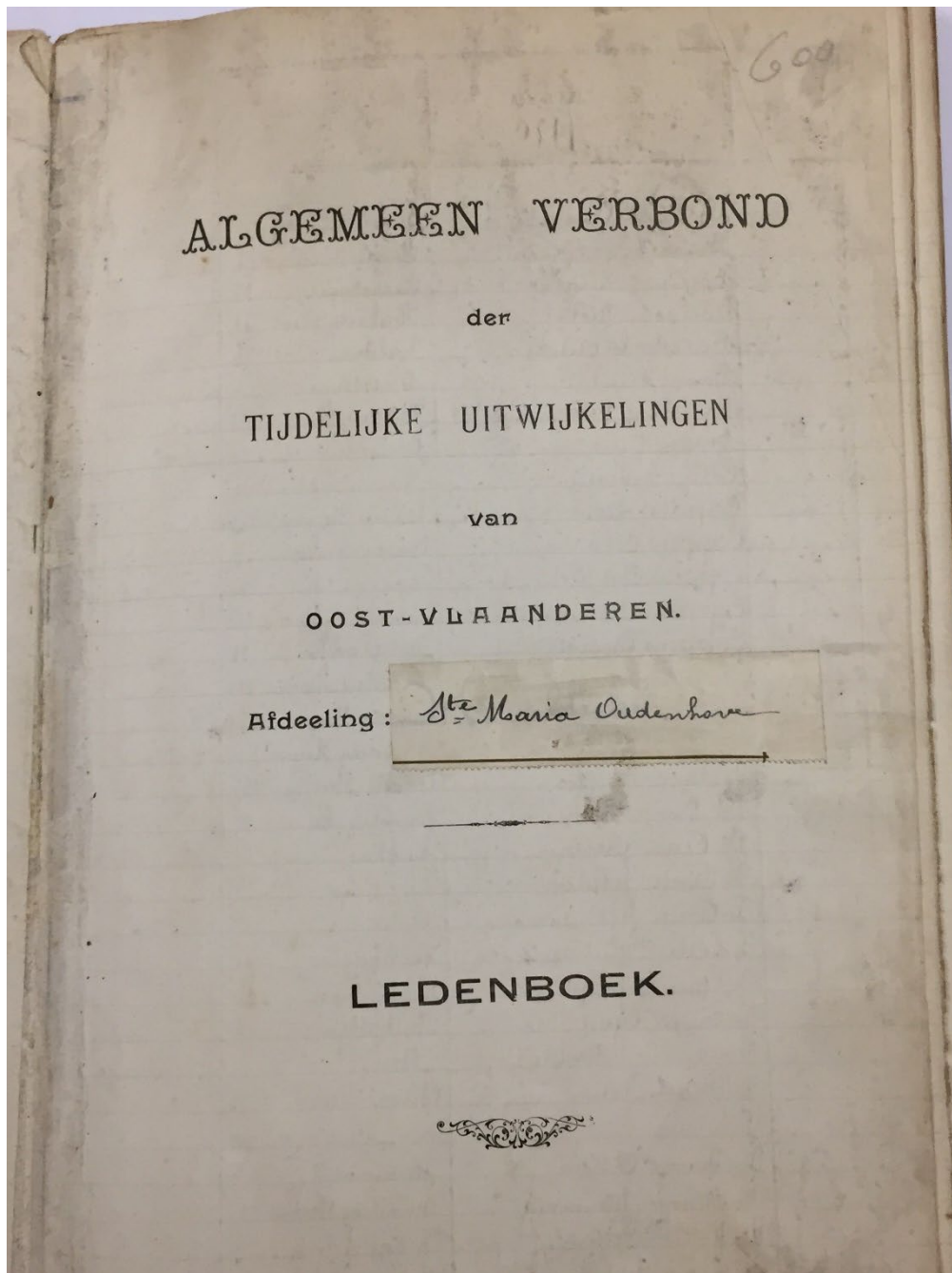

Plan voor de bouw van een klas op de Vestbarm, opgemaakt door architect Jules Birmant, 1906 (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Ninove, nr. 955).

In een laatste rubriek komen de archiefstukken aan bod van allerlei sociale verenigingen, die vooral in de 19de en begin 20e eeuw actief waren. Hierbij is er mij één zaak opgevallen. In geen enkel kerkarchief, op twee parochies in Aalst na, Sint-Martinus en Sint-Jozef, heb ik een stuk gevonden over priester Daens en zijn beweging. Hoe is dit te verklaren? Was er een algemeen verbod vanwege de bisschop? Hebben pastoors en onderpastoors alle stukken die ze daaromtrent ontvingen, vernietigd? Ervaring heeft geleerd dat men nooit alle stukken van een bepaald probleem kan wegdoen. Ergens slingert er altijd een of andere folder of brief in een register. Van het Daensisme heb ik niets gevonden. Was er dan toch minder belangstelling dan men laat uitschijnen? Of is het een bevestiging dat een kerkarchief slechts facetten weergeeft van het parochiaal gebeuren?

Anderzijds stel ik vast dat er in veel parochies in die periode wel degelijk sociale acties plaats vonden of richtte men sociale verenigingen op, waarvan de onderpastoor dikwijls de stichter

en proost was . Was dat toch onder invloed van het Daensisme of vooral dankzij de encycliek *Rerum Novarum* van 1893?

In de parochie van Sint-Maria-Oudenhove was een zeer actieve Fransmansgilde aanwezig. Zij ondersteunde de arbeiders die in Noord-Frankrijk 'op campagne' trokken (RAR., PAR 423 Sint-Maria-Oudenhove, nr. 609).

Naam	Waarde van het gegeven stuk		Natuur van het stuk	Observatie
C. Bovenkruis	2.70	2.54	Bruik	
Bordoy Kruis	2.70	2.54	Bovenkruis	
Gydelmuk	2.70	2.50	Klym. kruis	
5. Borden	2.60	2.31	Bovenkruis	
Bog. Klym. B.	2.50	2.00	Stuk	
De Lief	2.50	2.50	Bruik	
Ruiter	2.40	2.75	Kapitaal	
De Borden	2.40	1.81	Bovenkruis	
Vereniging	2.40	2.24	Kruis	
Vereniging	2.30	2.18	Bovenkruis	
Stuk	2.30	2.75	Kapitaal	
Diemst	2.20	1.63	Kruis	
C. De Nijver	2.20	2.18	Bovenkruis	
Fouder	2.20	2.00	Bruik	
Ch. Geman	2.20			
Van Buitel	2.20	1.46	Stuk en Kruis	
Glyp	2.10	1.63	Kruis	
Wagelair	2.00	1.84	Bovenkruis	
Lindkruis	1.50	1.50	Stuk en Kruis	
	44.10	39.37		
	61.20	53.63		
	105.30	93.00		

Ch. Toeslaar Door Ziekte liet huff maar 6 Kruisjes gekraiden is daer
in het besek ten huise voldaan.

Het Sint-Vincentiusgenootschap van Ninove gaf elk jaar aan de armen een kledingstuk. (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Ninove, nr. 1025, anno 1855).

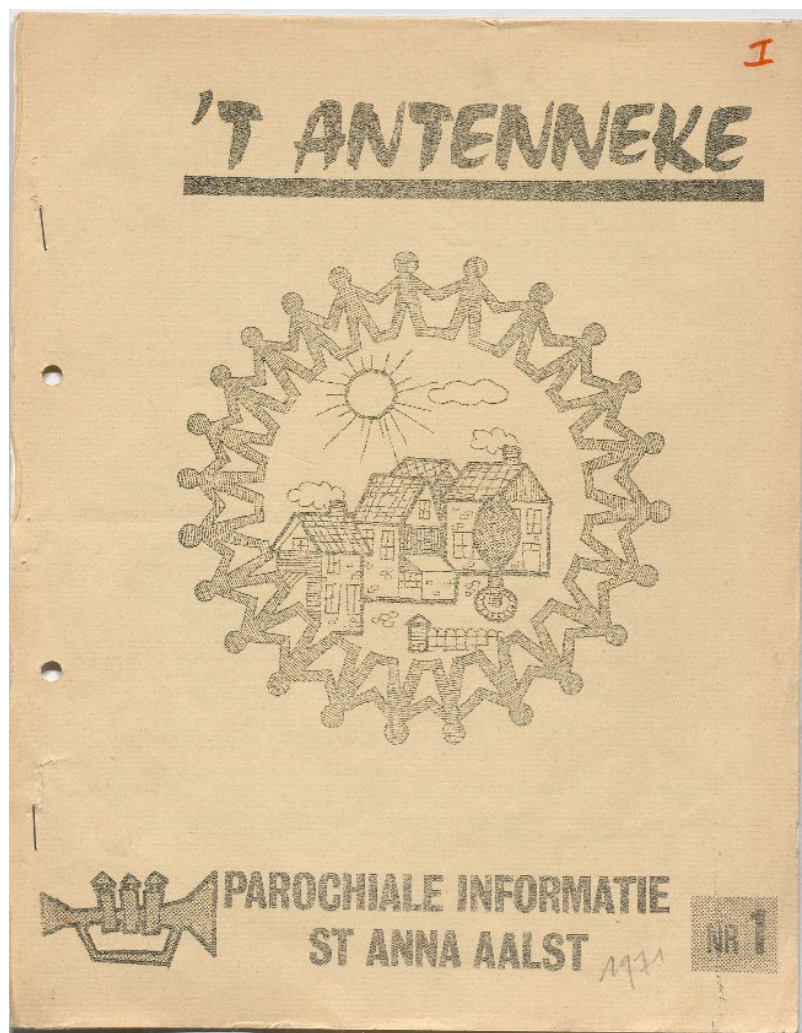
Voordien, vanaf het midden van de 19de eeuw, zijn er stukken bewaard van het Sint-Vincentiusgenootschap. Tot in de kleine dorpen vindt men bewijsstukken van dit sociaal engagement. Naar het einde van de 19de eeuw en vooral het begin van de 20ste eeuw zijn er op

veel parochies allerlei sociale verenigingen die vooral betrekking hebben op mutualiteitswerking of op de verzekering van vee. Opvallend zijn ook de vele Fransmangilden die de arbeiders, die naar Frankrijk 'op campagne' gingen, beschermden. Veel van die lokale sociale verenigingen zouden dan in de loop van de 20ste eeuw overgaan naar grotere entiteiten. De Fransmangilden bleven tot kort na de 2de W.O. actief.²¹

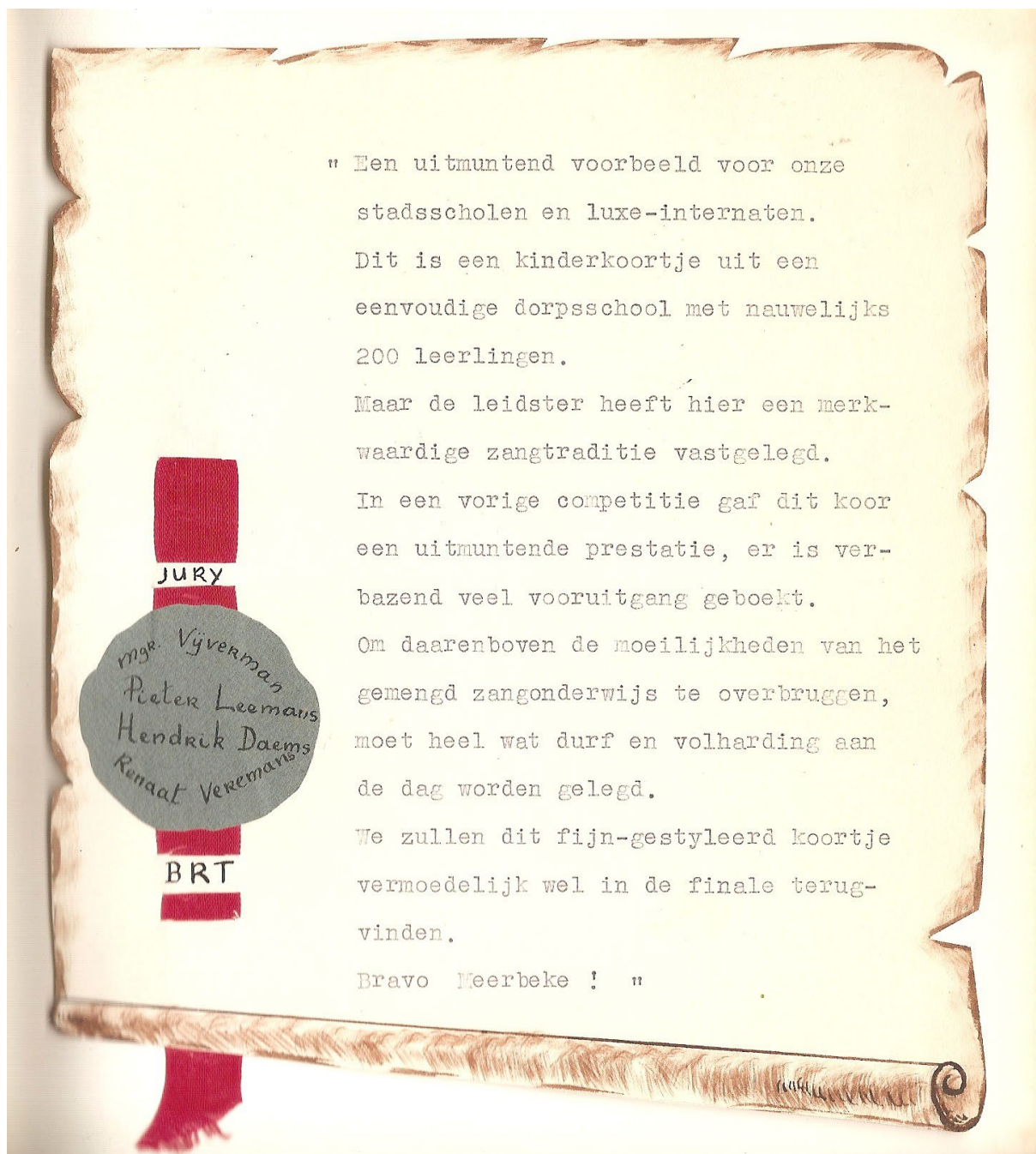
---

²¹ Sociale verenigingen, zie bijlage 7.

DEEL IV DOCUMENTATIE

Sommige, meestal jonge, parochies hielden er een eigen parochieblad op na en bevestigden hiermee hun dynamische aanpak. Aalst, Sint-Annaparochie, 't Antenneke (RAG, PAR. 608, Aalst, Sint-Annaparochie nr. 359).

Felicitaties van de B.R.T. voor het Sint-Berlindiskoor uit Meerbeke, 1966. (Ninove, Pastorie, Kerkarchief Meerbeke, aanvulling).

Het knapenkoor van het Ninoofs college tijdens de diocesane bedevaart naar Lourdes, met Mgr. Van Peteghem en Jozef Jacobs, stichter en dirigent, leraar en later pastoor van Meerbeke, (Ninove, Pastorie, Kerkarchief van Meerbeke, nr. 941).

In een laatste hoofdstuk komen de drukwerken aan bod, die strikt genomen, geen archief zijn. Het belang van de lokale bladzijden van het parochieblad heb ik al een paar keer vermeld. Publicaties over de parochie en kerk, die alleen maar te vinden zijn in de pastorie, heb ik hier opgenomen. Het bestand van de foto's is ongelijkmatig. In sommige parochies zijn er vrij veel bewaard, in andere bijna geen enkel. De grootste handicap blijft evenwel de identificatie van de personen.

Besluit

Door de inventarisatie van al die kerk- of parochiearchieven krijgen de vorsers een goed overzicht van het rijke verleden van zijn parochie sinds 1800. Voordien beperkten zij zich tot het gebruik van de parochieregisters en het *liber memorialis*, nu hebben zij een ruime waaier van archiefstukken die de veelzijdigheid van het parochieleven weergeven. Genealogen kunnen nu putten uit een grote reeks van documenten, waardoor hun voorouders een veel concreter gezicht krijgen. Zij kunnen nu lijsten raadplegen van de leden van de kerkraad, namen van ambachtslui die aan de kerk gewerkt hebben, leden van de vele congregaties die een doorsnee parochie rijk was, lijsten van de vele legaten en fundaties die vooral voor de 1^e W.O. gesticht werden. Als zij geluk hebben kunnen ze ook de kleine katernen doornemen, die de pastoor aanlegde bij de paasbiecht, en zien of hun voorouder zijn paasplicht wel hield.

Een parochiearchief heeft ook zijn beperkingen. Ik mis vooral de briefwisseling die de pastoor ontving, de verslagen van wat er werkelijk op een vergadering van de kerkraad gezegd en behandeld werd. Dikwijls zijn ze opgesmukt en weerspiegelen ze niet de conflicten die er tussen de pastoor en sommige leken bestonden of ze zijn zo elementair dat ze geen enkele bijdrage tot historisch onderzoek opleveren. De vorser moet er mee rekening houden dat er veel archiefstukken verloren geraakt zijn of vernietigd werden. Sommige stukken zijn bij privépersonen terecht gekomen. Hopelijk komen die stukken ooit nog eens terug. Hierbij blijf ik denken aan wat Prof. E. Lousse, op één van de eerste lessen ons zei: denk er aan dat er in vreedstijd meer archief vernietigd wordt dan in oorlogstijd! Dat heb ik meer dan eens bevestigd gekregen.

Aanvullende informatie kan de vorser vinden in het bisdomarchief te Gent, waar van elke parochie een bestand aangelegd is. Uiteraard zal de vorser in het gemeentearchief eveneens gegevens vinden over de werking van de parochie. Hetzelfde geldt voor het Provinciaal archief, dat voor een groot deel overgebracht is naar het Rijksarchief te Gent, Bagattenstraat. Zeer interessant materiaal zal de vorser ongetwijfeld vinden in het archief van het Ministerie van Justitie, Afdeling erediensten. Daarvan is enkele jaren geleden een uitgebreide inventaris opgemaakt.²²

---

²² Caroline Six, *Inventaire des archives du Ministère de la Justice, Direction générale de la Législation civile et des Cultes, Service des Cultes et de la laïcité, Bâtiments du culte catholique, 1809, 1830 – 2002*. Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2021, Inventarissen I 529.

Ik hoop dat de vorser via die inventarissen op heel wat vragen over het verleden van zijn parochie een antwoord zal vinden en met evenveel plezier de documenten zal doornemen als wij, mijn broers en ik, uit die soms chaotische hopen papier een goed gestructureerde toegang hebben gecreëerd. Ik wens hem/haar veel succes toe.

Geert Van Bockstaele

Bijlagen

1. Architecten actief in kerken en pastorieën

Ik wil de lezer nogmaals signaleren dat al de lijsten steunen op de items in de inventarissen. Ik heb niet de notulen van de kerkfabriek of het liber memorialis doorgenomen. De kans is reëel dat daar nog namen zullen voorkomen.

Anno Etienne: Leeuwegem, Moortsele, Zottegem, O.-L.-Vrouw.

Baeyens Ephrem: Sint-Martens-Lierde.

Beeckman Johan: Erpe, Haaltert.

Beyst Charles: Gijzenzele.

Berteloot Ro: Rozebeke, Sint-Maria-Latem.

Biebauw Orm.: Schelderode.

Birmant Jules: Aspelare, Denderleeuw-Amandus, Denderwindeke, Iddergem, Nederhasselt, Ninove-O.-L.-Vrouw, Ninove-Theresia, Okegem, Outer, Overboelare.

Blanckaert Ben: Aalst-Sint-Jozef.

Borremans Richard: Deftinge, Goeferinge, Zarlardinge .

Bressers Adrien en architectenbureau Bressers: Aaigem, Aalst-O.-L.-Vrouw (Mijlbeke), Balegem, Bavegem, Beerlegem, Borsbeke, Bottelare, Burst, Deftinge, Denderhoutem, Dikkele, Dikkelvenne, Elene, Elst, Erembodegem, Erwetegem, Everbeek-O.-L.-Vrouw, Everbeek-St.-Jozef, Gijzenzele, Godveerdegem, Impe, Landskouter, Lede, Melsen, Mere, Merelbeke-Sint-Pieter, Moorsel, Munkzwalm, Nederename, Nederhasselt, Nieuwerkerken-O.-L.-V, Okegem, Oombergen, Oordegem, Ophasselt, Parike, Paulatem, Roborst, Schendelbeke, Schelderode, Scheldewindeke, Terjoden, Sint-Goriks-Oudenhove, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Maria-Lierde, Sint-Maria-Oudenhove, Sint-Martens-Lierde, Steenhuize, Vlierzele, Vurste, Welle, Zandbergen, Zegelsem, Zonnegem, Zottegem- O.-L.-Vrouw, Zottegem-H. Hart.

Broehoven R.: Merelbeke-Flora.

Buekens R.: Nieuwerkerken-O.-L.-Vrouw.

Carrijn J. A.: Hillegem, Woubrechtgem.

Cansse Eugène: Deftinge, Schendelbeke.

Cardon Francies: Grotenberge.

Cassiman Roger: Appelterre, Denderhoutem, Denderwindeke, Meerbeke, Ninove-O.-L.-Vrouw, Ninove-Theresia, Okegem, Outer-Lebeke, Sint-Antelinks, Sint-Lievens-Esse, Sint-Martens-Lierde, Voorde, Woubrechtgem, Zandbergen, Zarlardinghe.

Clarysse Jan – August: Gontrode, Grotenberge.

Cock Benoit: Onkerzele.

Coen R.: Hillegem, Munkzwalm, Onkerzele, Sint-Antelinks.

Coignau Chris: Denderhoutem.

Coppens Albert: Zonnegem.

Coppens Hector: Gijzegem, Meldert.

Cottenie Léon: Schelderode.

De Backer Etienne: Gontrode.

De Beer H. M.: Leeuwegem.

De Bosscher Jozef: Nederhasselt.

De Braeckelear Gaston: Gavere.

De Bruyn Erik: Gijzegem.

De Buck Achille: Okegem.

De Clercq L.: Smetlede.

De Clercq Peter: Merelbeke-Flora.

De Clippele Mattheus: Gavere, Semmerzake.

De Cock Andre: Iddergem.

De Coen Rudolf: Schendelbeke

De Cuyper Gilbert: Gontrode.

Dejaegere Stefaan: Everbeek- St.-Jozef, Hemelveerdegem, Nederhasselt, Sint-Maria-Oudenhove.

De Jong J.: Ninove-O.-L.-Vrouw.

De Latte: Vurste.

Delestrée de Fabrickers: Overboelare, Smeerebbe.

De Leu Hugo en Jan: Gontrode.

De Lil Edgard: Onkerzele.

De Marteleire Andre: Asper, Semmerzake, Vurste.

De Meyer L.: Welle.

De Mol Staf: Pollare.

De Naeyer André: Meerbeke, Ophasselt.

De Neef Stanislas: Aalst-H. Hart.

Denoyette (De Noyette) Modeste: Aalst-St.-Jozef, Asper, Dikkelvenne, Haaltert, Hillegem, Kerksken, Welle.

De Perre – Montigny Edmond: Baaigem, Balegem, Denderwindeke, Dikkelvenne, Elene, Gavere, Helderger, Kerksken, Munte, Sint-Lievens-Houtem, Zonnegem.

De Pessemier Louis: Deftinge, Michelbeke, Nederzwalm.

De Saedeleer R.: Ophasselt.

De Smet Jos: Gontrode.

De Smet Victor: Moorsel, Terjoden.

De Staercke Damien: Michelbeke.

De Vleeschouwer M.- L.: Semmerzake, Vloerzegem.

De Vloed Edmond, Georges en Piet: Gontrode, Lemberge, Massemem, Michelbeke, Nieuwerkerken, Opbrakel, Oosterzele.

De Vos L.: Oordegem.

De Weerdt M.: Sint-Blasius-Boekel.

De Witte Eugène: Baaigem, Oosterzele, Sint-Lievens-Houtem.

Dierick Willy: Elene, Leeuwerger, Moortsele, Nieuwerkerken (Edixvelde), Sint-Maria-Oudenhove, Strijpen, Terjoden, Velzeke, Zottegem.

D'Haeyer A.: Sint-Maria-Horebeke.

D'Haenens Camiel: Balegem.

Donckerwolcke Leo: Appelsterre, Ninove-Theresia, Zandbergen, Zarlarding.

Durant: Lieferinge.

Du Rel H.: Meerbeke.

Eeckhout Marianne: Asper, Merelbeke-Flora.

Elegeert Georges: Lemberge.

Fovel Patrick: Gijzenzele.

Gabriëls Valère: Grotenberge, Zottegem-H. Hart.

Galle Leon: Erwetegem, Ophasselt.

Geirnaert Henri: Baaigem, Baardegem, Bavegem, Burst, Gijzenzele, Helderger (grafkapel), Sint-Maria-Oudenhove, Sint-Martens-Lierde.

Gobert Ph.: Impe.

Goethals Emile: Burst (kapel).

Goethals Julius: Aalst-O.-L.-Vrouw (Mijlbeke), Borsbeke, Godveerdegem, Iddergem, Meerbeke, Meldert, Michelbeke, Moorsel (kapel), Nieuwerkerken-O.-L.-Vrouw, Okegem, Strijpen, Zandbergen.

Gorrebeeck Octaaf: Roborst.

Haché Edmond: Strijpen (kapel).

Herremans R.: Woubrechtgem.

Holevoet Pierre: Denderhoutem.

Huyghe Janna: Gontrode.

Jacobs Ph.: Ninove-O.-L.-Vrouw.

Janssens A. R.: Gavere, Ophasselt, Sint-Maria-Latem.

Joostens M.: Aalst-St.-Jozef.

Langerock Pierre: Asper, Baaigem, Denderwindeke.

Latte Désiré: Vurste.

Lemaire Emile: Ninove-Theresia.

Lievens L.: Hofstade.

Lion L.: Overboelare.

Longeval Bruno: Ninove-Theresia.

Loontjens Jacques: Merelbeke-Flora.

Mas Albert: Asper, Dikkele, Munkzwalm, Sint-Maria-Latem.

Minard Louis: Erpe.

Moens Paul: Aalst-H. Hart, Denderleeuw –Huisegem.

Mommens F.: Oombergen.

Mornie Eugène: Gavere.

Nelis Paul: Haaltert.

Ostijn C.: Balegem, Denderhoutem.

Ottoy Marc: Zonnegem.

Piscador Joseph: Paulatem.

Présiaux Theophiel: Impe, Lede, Nieuwerkerken-O.-L.-Vrouw, Smetlede.

Raes Etienne: Zandbergen.

Saeyns Renaat: Gijzegem.

Serrure Edmund: Hillegem, Meerbeke.

Servaes Piet: Sint-Maria-Horebeke-Korsele

Stautemas Antoon: Zottegem.

Steenmeijer Rutger: Lieferinge, Ninove-O.-L.-V.

Stockman: Gontrode.

Stordeur V.: Elene, Sint-Blasius-Boekel.

Tinel Frank: Sint-Maria-Latem.

Todt Ferdinand: Elst.

Vaerwyck Henri (Hendrik) en Valentin: Impe, Massemen, Oombergen, Oordegem, Schelderode, Sint-Denijs-Boekel, Sint-Lievens-Houtem, Vurste.

Valcke Henri: Denderleeuw-Amandus, Gijzegem, Herzele, Nederzwalm, Welle.

Van Acker: Denderleeuw-Amandus, Ophasselt.

Van Assche August: Hofstade, Moortsele, Munte, Oordegem, Schelderode, Semmerzake, Sint-Maria-Oudenhove, Zottegem.

Van Broecheven R. : Merelbeke (kapel).

Van Camp Jacques: Neigem.

Van Damme Frans: Deftinge, Goeferdinge.

Van Den Baere Odilon: Dikkelvenne.

Van De Bogaerde G: Haaltert.

Van De Broecke A.: Merelbeke-Flora.

Van Den Broecke I: Aalst, H. Hart, Kerksken.

Van De Putte Rudy: Denderleeuw-Sint-Anna.

Van Der Kelen Ignace: Bavegem, Sint-Lievens-Houtem.

Van Der Straeten Charles: Nederzwalm, Sint-Blasius-Boekel, Sint-Maria-Horebeke-Korsele.

Van De Sijpe L.: Ophasselt.

Van de Velde A. en J.C.: Hundelgem, Vlierzele.

Van de Velde Henri: Pollare.

Van de Velde Gratienne: Sint-Maria-Horebeke.

Van de Vyvere E., Godveerdegem, Neigem.

Van De Walle: Denderhoutem.

Van Driessche Roger: Meldert, Merelbeke-Sint-Pieter, Overboelare, Wanzele.

Van Eeckhout Frans: Outer.

Van Herreweghe J.: Denderhoutem.

Van Heuverswijn G. J.: Sint-Kornelis-Horebeke en Sint-Maria-Horebeke-Korsele.

Van Hoecke – Peeters Emile: Baaigem, Bottelare, Elst, Goferdinge, Munkzwalm, Sint-Blasius-Boekel, Sint-Goriks-Oudenhove, Sint-Maria-Oudenhove.

Van Houcke A.: Asper.

Van Houtte Raoul: Meerbeke.

Van Hovre Frans: Dikkelvenne.

Van Impe J. B.: Viane, niet uitgevoerd.

Van Loo Petrus: Smetlede.

Van Malleghem N.A.: Baarddegem.

Van Ommeslaeghe Arthur: Sint-Denijs-Boekel.

Van Overstraten Arthur: Aalst-H. Hart.

Van Ransbeeck: Strijpen, kapel.

Van Severen Frans: Landskouter, Meerbeke, Mere, Merelbeke-Sint-Pieter, Michelbeke, Moorsel, Rozebeke, Sint-Kornelis-Horebeke.

Van Severen Octaaf: Aalst-H. Hart, Kerksken, Landskouter.

Van Snick Joseph: Ninove-Theresia.

Van Vlierberghe Dirk: Lemberge.

Van Wassenhove Frans: Herdersem, Hofstade.

Van Wijnendael Cl.: Neigem.

Vercruyssen M.: Liefeninge.

Verdoodt Albert en Johan: Denderwindeke, Heldergem, Iddergem, Kerksken, Ottergem, Welle.

Verschaffel A.: Viane.

Verstraeten Marc: Gijzenzele, Hofstade.

Vijverman Mic: Denderleeuw.

Vijverman Theo: Denderleeuw-Amandus, Denderleeuw-Hemelrijk, Denderleeuw-Huisegem.

Vinck Ignace: Baarddegem.

Vossaert A.: Elene, Etikhove, Munkzwalm, Parike, Sint-Blasius-Boekel, Sint-Maria-Horebeke-Korsele.

Witich Julien: Appelterre.

Wolters Matthias: Viane.

Ysabee Jacques: Asper, Baaigem, Rozebeke.

2. Schilderwerken

Baeyens A.: Overboelare.

Berckman Philemon: Denderleeuw-Amandus.

Bosteels, broeder Andreas: Vlierzele, Welle.

Bressers Adrien: Baaigem, Beerlegem, Dikkelvenne, Herzele, Mere, Sint-Denijs-Boekel, Sint-Lievens-Houtem.

De Clercq P.: Velzeke, Nederhasselt.

Decruij J.: Mere, Sint-Antelinks.

De Groot, broeder Julien: Oosterzele, Steenhuize.

De L'Arbre Bert: Geraardsbergen, Sint-Maria-Oudenhove.

Farasé Pol: Munkzwalm.

Goethals Remi: Kerksken, Overboelare, Oordegem, Semmerzake, Sint-Lievens-Esse, Sint-Maria-Horebeke, Zandbergen.

Goethals Theo : Bottelare, Scheldewindeke, Sint-Lievens-Esse.

Hoghe Oscar: Semmerzake, Welle.

Janssens Jozef: Smetlede.

Martens H.: Sint-Goriks-Oudenhove.

Niemegeers G.: Elene.

Provo:

Reynaert Victor: Munkzwalm, Sint-Denijs-Boekel.

Simoens G.: Sint-Maria-Horebeke.

Stufken F.: Beerlegem.

Thienpont: Geraardsbergen.

Thienpont Gerard: Lede.

Van Crombrugghe: Outer.

Vandamme P.: Herzele.

Vander Voorst Maria: Sint-Maria-Horebeke.

Van Hovre Frans: Beerlegem.

Van Malderen Jan: Nieuwerkerken.

Van Melckebeke, Sint-Maria-Oudenhove.

Van Saene Maurice: Ninove.

Verdoodt: Sint-Antelinks.

Verheeghe Albert: Semmerzake.

Ysabie Achille, Albéric en C.: Appelterre, Aspelare, Denderhoutem, Denderleeuw-Amandus, Lede, Moorsel, Nederhasselt, Onkerzele, Outer, Sint-Maria-Horebeke, Velzeke, Welle.

3. Glazeniers van nieuwe brandglasramen of restauraties

Dit is een aanvulling van de lijsten (plaatsen en glazeniers) die men terugvindt in de files van het KIKIRPA

Beun L. – De Beer: Aalst-Sint-Jozef, Ninove-O.-L.-Vrouw.

Bethune L.: Sint-Maria-Oudenhove, Zottegem-O.-L.-Vrouw.

Blondeel Sander: Sint-Denijs-Boekel.

Casier Joseph: Meldert, Sint-Maria-Oudenhove.

Coffo G. of H(enri): Borsbeke

Coppejans Hendrik: Borsbeke, Deftinge, Dikkelvenne, Erwetegem (met kartons van Edmond De Martelaere), Meerbeke, Merelbeke.

Crickx Frans: Appelterre.

De Beer Armand: Nederhasselt.

De Grom Erik: Denderleeuw-Sint-Anna.

De Groot, broeder Julien: Heldergem.

De Loore M. : Merelbeke-Sint-Pieter.

De Mets E.: Bottelare.

D’Haeyer A.: Paulatem.

Ganton Defoin Camille en Olivier: Baaigem, Borsbeke, Denderleeuw-Amandus, Elene, Hundelgem, Moorsel, Oombergen, Oosterzele, Ophasselt, Schendelbeke, Scheldewindeke, Sint-Maria-Oudenhove, Zegelsem, Zottegem.

Ladon Gustave: Appelterre, Goeferdinge, Meerbeke.

Leenknecht (Leenknecht) Michiel: Michelbeke.

Marteleire A. : Sint-Maria-Horebeke.

Meersman Theo: Sint-Martens-Lierde.

Meganck Hypolite: Aalst-Sint-Jozef.

Mertens Edmond: Appelterre.

Mestdagh Luc: Erwetegem, Gavere, Nederhasselt, Zottegem-H. Hart.

Mortelmans A(lex): Outer.

Mortier Herman: Nederhasselt, Pollare.

Osterrath L. (Tilff): Steenhuize.

Peene – Delodder Guy: Iddergem.
Rambaut Aletta: Burst, Gontrode.
Ranson Luc: Kerksken.
Roosement Jos: Meerbeke.
Van Crombrugge: Aaigem.
Van de Perre Agnes: Denderleeuw-Huisegem.
Van Den Wijngaert Carola: Gontrode.
Van Hevele Cesar: Borsbeke, Elst, Herzele, Sint-Maria-Oudenhove.
Van Nieuwenhove G. of C.: Sint-Maria-Horebeke.
Verhaegen Arthur: Zottegem.
Ysabie Alberic: Parike, Sint-Maria-Oudenhove, Zegelsem.

4. Roerende stukken (beeldhouwwerk, meubilair, schilderijen)

Aelman J.: Meerbeke.

Belderbos – De Maeyer C.V.: Ninove-O.-L.-Vrouw.

Berckman Philemon: Borsbeke, Goferdinge, Meerbeke, Nederbrakel, Ninove-O.-L.-Vrouw, Sint-Maria-Horebeke.

Bermant Raymond: Sint-Blasius-Boekel.

Bert Joannes: Sint-Goriks-Oudenhove.

Biais – Van Suetendael: Erwetegem.

Birmant Jules: Ninove.

Blanchaert Leopold: Sint-Maria-Oudenhove.

Bogaert Bart: Denderleeuw-Amandus.

Bosteels, broeder Andreas: Appelterre, Landskouter.

Bourlon Alfons: Welle.

Boutens Bettina: Kerksken.

Brandeschi: Haaltert.

Bressers Adrien, Leon e.a.: Aalst – H. Hart, Lemberge, Meerbeke, Nederbrakel, Okegem, Ressegem, Sint-Denijs-Boekel, Sint-Maria-Oudenhove, Terjoden, Vlierzele.

Bruggeman Charles: Grotenberge, Meerbeke, Zottegem.

Cantaert M.: Sint-Blasius-Boekel.

Carael P.: Nieuwerkerken-O.-L.-Vrouw.

Claerhout May: Kerksken.

Claes Florent: Nederbrakel.

Colleman Willy: Nederbrakel.

Cosijn Bernard: Sint-Blasius-Boekel.

De Backer E.: Kerksken.

De Beule Aloïs: Appelterre, Baaigem, Balegem, Oombergen, Terjoden, Zandbergen.

De Bruyn Pierre: Aalst-H. Hart.

De Clercq: Lemberge, Schelderode.

De Clercq P.: Sint-Maria-Horebeke.

Decoene Henri: Nederbrakel.

De Craeyer Caspar: Appelterre, Baardegem, Okegem.

De Cramer René: Beerlegem.

De Cunsel: Sint-Blasius-Boekel.

Dehennin: Baaigem.

De Keukelaere C.: Sint-Cornelis-Horebeke.

De Langhe F: Sint-Cornelis-Horebeke.

Delestré P.: Goeferdinge, Herdersem, Kerksken, Neigem, Oordegem, Overboelare.

De Lorge G.: Beerlegem.

De Maere Leopold: Oordegem.

De Pape P.: Neigem.

De Reuck A.: Ninove-H. Theresia.

De Ridder J.: Sint-Denijs-Boekel.

De Smet Victor: Aalst-H. Hart.

De Stoop C.: Nederbrakel.

De Wispelaere: Sint-Maria-Oudenhove.

Du Rel H.: Meerbeke.

Eggermont Laurent: Sint-Blasius-Boekel.

Engelen J. B.: Oombergen.

Geem H. J.: Haaltert.

Gildemyn L: Zottegem.

Goethals Julius: Denderhoutem, Strijpen.

Goethals Remi: Munkzwalm.

Goethals Theo: Nederzwalm.

Goethals – Boels: Sint-Denijs-Boekel.

Goethyn Gustaaf: Viane.

Grossé Charles e.a.: Kerksken, Lemberge, Sint-Blasius-Boekel.

Hemselsoet I: Sint-Blasius-Boekel.

Hoghe Oscar: Terjoden.

Huet Leopold: Meerbeke.

Jacob Jean Baptist: Sint-Blasius-Boekel.

Janssens Joseph : Oordegem, Sint-Maria-Oudenhove (kapel), Strijpen.

Janssens Th.: Welle.

Keustermans Jan: Sint-Maria-Oudenhove (kapel).

Kint Jean: Aalst-H. Hart.
 Lecluse L: Bottelare.
 Le Roy Etienne: Borsbeke.
 Leynen: Meerbeke.
 Liottier: Onkerzele.
 Lippens Camille: Haaltert.
 Loontjens J.: Merelbeke-Flora.
 Maillard L.L. : Moorsel.
 Mallefroy Hein: Borsbeke.
 Meganck Jozef : Aalst-Sint-Jozef, Welle.
 Minnaert Frans: Zandbergen.
 Moens Paul: Denderleeuw-Huisegem.
 Mulder G. – Fazzi: Sint-Blasius-Boekel.
 Paelinck Jozef: Sint-Maria-Oudenhove.
 Pauwel: Kerksken.
 Rense Ch.: Sint-Denijs-Boekel.
 Richardson – Weissenborn: Erwetegem.
 Rooms Remi: Aalst-Sint-Jozef, Asper, Beerlegem, Borsbeke, Denderleeuw-Amandus, Herzele, Sint-Denijs-Boekel.
 Seynaeve: Welle.
 Sarot P.: Grotenberge.
 Speck Prosper: Sint-Maria-Oudenhove, Vlierzele.
 Stoop: Mere.
 Todt Joseph: Borsbeke.
 Trotteyn Jos: Paulatem.
 Vaerwyck: Massemem.
 Van Assche August: Semmerzake.
 Van Biesbroeck L.: Haaltert, Schelderode, Sint-Blasius-Boekel.
 Van Buscom Willem: Vlierzele.
 Van Caelenbergh Robert: Asper, Denderhoutem, Munkzwalm.
 Van Den Eycken Alphonse: Borsbeke, Zarlardinghe.
 Van Den Eynde Edouard: Oosterzele, Overboelare.

Van Den Hende F. B.: Zottegem.

Vandenhoutte: Outer.

Van Der Beken J.: Oombergen, Schendelbeke.

Van Der Straeten Charles: Sint-Blasius-Boekel.

Van Der Voort Marijse: Sint-Maria-Horebeke.

Van De Velde Berten: Merelbeke-Flora.

Van De Walle Jean Baptist: Sint-Blasius-Boekel.

Van Erkel Louis: Aaigem, Heldergem.

Van Maldeghem E.: Sint-Maria-Horebeke.

Van Meerlo Gijsselbrecht: Nieuwerkerken.

Van Overschelde Donaat: Welle.

Verbeke B.: Mere.

Verhaegen Theodoor: Ninove.

Verloo: Scheldewindeke.

Vermeulen Jean-Baptist en Eduard: Sint-Denijs-Boekel.

Vion Pieter: Sint-Blasius-Boekel.

Ysabie Alberic: Asper, Erwetegem, Heldergem.

Zens Mathias: Aalst-Sint-Jozef, Appelterre, Beerlegem, Borsbeke, Elene, Gavere, Herzele, Oordegem, Oosterzele, Sint-Blasius-Boekel, Sint-Maria-Oudenhove (kapel), Velzeke, Welle, Zottegem.

5. Orgelbouwers en restaurateurs, ontwerpers en uitvoerders

Abeels René: Goferdinge.

Aerts – Castrel Louis en Albert: Heldergem, Outer.

Andriessen – Anneessens: Erwetegem, Nederbrakel.

Anneessens Charles en Jules: Aaigem, Balegem, Elene, Geraardsbergen, Haaltert, Herzele, Merelbeke-Sint-Pieter, Neigem, Oombergen, Overboelare, Steenhuize, Terjoden, Vloerzegem, Voorde, Vurste, Zottegem.

Anneessens Oscar: Herzele.

Anneessens Petrus: Borsbeke, Neigem.

Braekmans Jef: Everbeek-O.-L.-Vrouw, Oosterzele, Sint-Martens-Lierde, Zandbergen.

Cock Nicodem: Schendelbeke.

Daem – De Vis, Léon en André: Appelterre, Denderwindeke, Erwetegem, Gijzenzele, Heldergem, Nederzwalm, Neigem, Nieuwerkerken-O.-L.-Vrouw, Ophasselt, Overboelare, Schendelbeke, Scheldewindeke, Sint-Maria-Lierde, Vloerzegem.

Dejaegher: Denderleeuw-Amandus.

Delhayé Jean-Joseph: Zandbergen.

De Lil Albert: Nederzwalm.

Delmotte Georges: Balegem, Herzele, Vurste.

De Munck Etienne: Dikkelvenne, Everbeek-St.-Jozef, Haaltert, Herzele, Meldert, Nederzwalm, Welle, Zandbergen.

Deprez Joseph: Elst, Moortsele.

De Troyer W.: Denderleeuw-Huisegem.

De Volder Henri: Baaigem.

Draps Jean-Pierre: Aspelare, Haaltert, Michelbeke, Nieuwerkerken-O.-L.-Vrouw, Sint-Antelinks, Sint-Blasius-Boekel, Vlierzele.

Fauconnier Antoine: Denderleeuw-Amandus, Hemelveerdegem, Nieuwerkerken-O.-L.-Vrouw, Velzeke.

Godfroid B – Vossaert: Sint-Blasius-Boekel.

Haelvoet Petrus: Rozebeke.

Hemmerijckx J. P.: Vloerzegem.

Hooghuys Achille: Overboelare.

Joris Felix en François: Asper, Gavere, Kerksken, Overboelare, Sint-Lievens-Houtem, Zottegem.

Laureys Henri: Dikkelvenne, Merelbeke-Flora, Munte, Nederhasselt, Strijpen.

Lombaerts Leopold: Godveerdegem, Grotenberge, Impe, Michelbeke, Neigem, Outer, Sint-Maria-Latem, Steenhuize.

Loncke L. e.a.: Borsbeke, Deftinge, Denderwindeke, Dikkele, Dikkelvenne, Heldergem, Herdersem, Iddergem, Kerksken, Lede, Massemem, Melsen, Moortsele, Ninove-O.-L.-Vrouw, Oordegem, Scheldewindeke, Semmerzake, Sint-Antelinks, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Martens-Lierde, Velzeke.

Loret Hyppolite: Elst.

Lovaert Leonard en zoon Louis (Lodewijk): Elene, Elst, Gontrode, Grotenberge, Melsen, Moerbeke, Nieuwenhove, Onkerzele, Sint-Maria-Oudenhove, Zonnegem.

Merklin – Schutze: Sint-Maria-Horebeke.

Mertens Wenceslaus: Aaigem, Gontrode, Haaltert, Ottergem.

Pels –D’Hondt: Merelbeke-Flora, Oosterzele, Ottergem, Scheldewindeke, Zottegem-H. Hart (Bevegem).

Potvlieghe Ghislain: Aaigem, Aspelare, Dikkele, Gontrode, Ophasselt, Schendelbeke, Sint-Lievens-Houtem, Zandbergen.

Reygaert Oscar: Aalst-H. Hart, Borsbeke, Gavere, Nederbrakel, Nederhasselt, Overboelare, Outer, Sint-Maria-Horebeke, Sint-Maria-Latem, Zottegem.

Saveniers Edmond: Aalst-Sint-Jozef.

Stevens Jos: Aalst-Sint-Jozef, Overboelare.

Thomas André: Schendelbeke.

Thomas Peter: Aalst-Sint-Jozef.

Van De Loo Hubert: Aalst-H. Hart, Onkerzele, Oosterzele, Rozebeke, Sint-Maria-Horebeke.

Van Dinter P. A.: Rozebeke.

Van Durme Gerard: Massemem.

Van Haecke Pieter: Aalst-Sint-Jozef, Dikkele, Haaltert.

Van Peteghem familie: Aaigem, Aspelare, Borsbeke, Bottelare, Haaltert, Herzele, Lede, Meerbeke, Meldert, Melsen, Nederbrakel, Nederhasselt, Ophasselt, Parike, Sint-Denijs-Boekel, Steenhuize, Velzeke, Viane, Vurste.

Vereecken, gebroeders: Aalst-O.-L.-Vrouw, Aalst-Sint-Jozef, Haaltert, Michelbeke, Okegem, Welle.

Vergaert P.: Melsen.

Verschraegen Gabriel: Semmerzake.

Wetzel (Xavier?): Denderhoutem.

Wiene R.: Oordegem.

6. Klokgieters en restaurateurs

Zie ook de klokkengieters in KIKIRPA, Dictionnaire des fondeurs de cloches en Belgique

Bastien James (Gent): Haaltert, Iddergem, Lede, Sint-Maria-Horebeke, Velzeke, Viane, Welle.

Bauwens - Goossens P. (Gent): Strijpen.

Causard Adrien en Slégers Georges(Tellin): Denderhoutem, Erwetegem, Geraardsbergen, Grotenberge, Ninove-O.-L.-Vrouw, Sint-Lievens-Esse.

De Veuster Louis: Outer-Lebeke.

Geeraerts R. (Kontich): tekeningen van klokken, Zottegem.

Marquebreucq Léopold (Twee – Akren): Nederbrakel, Sint-Denijs-Boekel.

Marvana (Kortrijk): Deftinge.

Meire Louis (Gent): Leeuwergem.

Michaux Omer (Leuven): Herzele, Oombergen.

Michiels Marcel sr. en jr. (Doornik): Asper, Baarddegem, Haaltert, Heldergerm, Lede, Oordegem, Sint-Maria-Oudenhove, Strijpen, Terjoden, Zandbergen.

Pauwels: Zarlardinghe.

Petit en Fritsen (Aarle/Rixtel): Herzele, Oordegem, Strijpen, Nederbrakel (Beiaard).

Sergeys François en Jacques: Kerksken, Outer-Lebeke, Terjoden.

Slégers zie Causard

Van Aerschodt Severinus (Leuven): Aalst-H. Hart, Aalst-O.-L.-Vrouw (Mijlbeke), Aalst, Sint-Jozef, Grotenberge, Haaltert, Lede, Vlierzele.

Van den Gheyn A(ndré): Aspelare, Borsbeke.

7. Lijst sociale verenigingen

Sint-Vincentiusgenootschap: Balegem, Elst, Herzele, Kerksken, Meerbeke, Merelbeke-Amandus, Moerbeke, Ninove, Oordegem, Ophasselt, Sint-Denijs-Boekel, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Maria-Horebeke, Sint-Maria-Oudenhove, Vloerzegem. 15.

Fransmangilden: Aspelare, Bottelare, Burst, Elene, Elst, Michelbeke, Moerbeke, Munkzwalm, Moorsel, Nederzwalm, Oordegem, Opbrakel, Sint-Denijs-Boekel, Sint-Maria-Lierde, Sint-Maria-Oudenhove, Sint-Martens-Lierde, Smetlede, Vlierzele, Wanzele, Welle. 20.

Andere sociale verenigingen (spaar, pensioen, mutualiteit, veeverzekering...)

Burst, Godveerdegem, Hemelveerdegem, Leeuwergem, Michelbeke, Moerbeke, Moorsel, Nederzwalm, Opbrakel, Parike, Sint-Blasius-Boekel, Sint-Maria-Lierde, Sint-Martens-Lierde, Terjoden, Welle, Zandbergen. 16.

Het LAND van AALST EXTRA

Het Land van Aalst Extra is een reeks van digitale monografieën uitgegeven door de geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst. De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud.